

10886

891.99

10-75

1905

891.54

183

„ՆՈՐ—ՎԷՊԻԿ“

ՄԻՄՈՆ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ ՅՈՀԱՆՆԷՍԵԱՆՅԻ ԿԵԱՆՔԻՑ

ՆՐԱ ՃԱԿԱՏԱԳԻՐԸ.

Գ Ր Ե Ց

Սարգիս Խաչատրեան
Խօջայեանցը.

891.99

Խ-75

Ա. Խ. Ա. Լ. ՅԻԱ
ՏՊԱՐԱՆ, Մ. Ա. ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆՅԻ
1905.

891.99

ru-75 us

„ՆՈՐ-ՎԷՊԻԿ“

ՈՒՄՈՆ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ ՅՈՀԱՆՆԷՍԵԱՆՅԻ ԿԵՆՆԵԻՑ.

ՆՐԱ ՃԱԿԱՏԱԳԻՐՐ.

1001
2009

Սարգիս Խաչատրեան
Խօջայեանցը.

2003

Ա.ԽԱՆՈՒՄ
ՏՊԱՐԱՆ, Մ. Ա. ՄԱՐՏԻՐՈՍԱՆԻՑԻ
1905.

2614

„ՏՈՒՆԻՍԻՆ“

ՀԵՂԻՆԱԿԻՆ ՅԱՌԱՋԱԲԱՆԸ.

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍԲ.

Այս իմ փոքրիկ աշխատասիրութեան երա-
խայրիքը՝ այսինքն, „ՆՈՐ—ՎԵՊԻԿՍ“ եթէ
չստեմ ամենքին, գոնեայ քչերին հաճոյական
պէտքէ լինի: Եւ այդ՝ արծարծում է իմ մէջ
այն զգացմունքը՝ որ հայկական վէպիկներ
լոյս ընծայելու հարցին վերաբերմամբ՝ պէտք
է մէծ ջանք ունենանք, մէծ սէր և եռան-
դուն անձնուիրութիւն. որով միայն կարելի
է յառաջագիմել, և մեր կարողութեան չափ՝
օգտաւէտ լինել հայ ընթերցողներին:

Дозволено цензурою Тифлисъ 30 Апрель 1905 г.

1905

Ա.

Արեգական շրջանը՝ իւր ուրիշ ճաճանչներով
ցոլացնում էր տարուայ իններորդ ամսի՝ Սեպտեմ-
բերի առաջին օրուան արշայոյսը։ Բայց՝ արդէն,
նոյն իսկ օրուանից՝ կարծես զգացում էր՝ աշնա-
նային և ձմեռնային՝ ցոլում և տխուր օրերը։
Արեւը՝ թէպէտ փայլում էր երկնականմարի վրայ,
սակայն իւր լեղաւորտուկ երեւթներով ցոյց էր
տալիս երկրադնդին՝ մի տխրալի ապագայ։ Կար-
ծես՝ խորհրդածում և ողբում էր նրա կեանքի՝
սկսածաւ և մութ օրերը, և չէր խնայում իւր կեն-
սական զօրութիւնը նրանից։ Բայց և անսպաս, չէր
կարողանում նաև բնութեան թագաորութեան դէմ
կանգնել, և պատերազմ մղել նրա հետ։ Ցրտա-
շունչ, պաղ քամին՝ բարեխառն օդի ներդաշնա-
կութիւնը կորցրեց. նա փչում էր հիւսիսային բեւե-
ռից, և աղղում էր զգայուն և խորհուն տարերք-
ներին, թէ՛ «պատրաստութեամբ», մօտ է արդէն՝
ցեաաբեր, դաժան ձմեռը»։ Ինկ նա՝ արդէն հե-
ռաոր լեռների շղթայաշար զաղաթներէ վրայ
բազմած՝ քայլ առ քայլ առաջ էր գալիս՝ և գո-
ռոգաբար սպասում էր դառնութիւն, թշուառու-
թիւն և մինչև անգամ տարօրինակ մահ՝ և գերու-
թիւն . . . մարդկութիւնը՝ արդէն նկատել էր աղ-
անգութ ալիւորի ցոյցերը, և լաւ հմբռնել էր նրա
չարախորհուրդ սկզբունքներն, ուստի՝ ինքն ևս
(մարդկութիւնը) նախապատրաստում էր՝ կարելի

եղածին չափ՝ դէմ դնել նրան և աղատել իւր անդին կեանքը՝ նրա բարբարոս ճիւղաններէն և անդգալ սառնամանիքներէն: Այդ դառն ալեուրի դայրու՞մը օրէ օր աւելանում էր: Զգայուն և արթուն մարդիկ մնալիցան, և նրանք էլ՝ որոնք գնացել էին հիւսու երկրներէ՝ վերադարձան և կենդանացան իրանց հայրենի: Հոգի վրայ: Նմանապէս՝ ուսանող երիտասարդներն թողնելով ամացանոցները և իրանց կեանքի ուրախ ընդէներն՝ սկսում էին յետ դառնալ դէպի իրանց բնակավայրերը և շարունակել գալըցական ուսմունքներն: Եւ այդպէս՝ գրեթէ, ընդհանուր մարդկութիւնը վախճուեց՝ էր տալիս իւրաքանչիւր կէտում՝ ալեւոր ձմեռի ցրտագին գալուստը նախադուշակելով: Գրեթէ անհատ ևս՝ որ իւր նախալիս կնի՞ք և ինչը տարեկան Սիմօն որդուն հետ գնացել էր մօտակայ ամառանոցը ուրախ կեանք անցկացնելու՝ արդարեւ չէր կարող անտարբեր մնալ: այն ինչ՝ վաղօրօք նկատած էր ձմեռն ալեւոր աղղկեղծութիւններն, ուստի՝ նա էլ իւր կինը և որդին հետն առած՝ ճանապարհ էր ընկել գետի տուն: Ամառանոցում եղած ժամանակները՝ Սիմօնի ծնողները յայտնել էին, որ երբ վերադառնան քաղաք՝ պէտք է իրան դալրոց տան ուսում սովորելու: ուստի այդ ընդէներն, այսինքն դեռ կէս ճանապարհի վրայ՝ մանուկի միտքը ընկաւ իր ծնողներին խօստումը:

— «Հայրիկ, հիմա ես դալրոց եմ գնալու», ուրախացած՝ ասաց Սիմօնը:

— «Այո՛, որդեակս, պատասխա՛ւ հայրը, պէտք է գնաս շնորք ստանալու, և շնորք ալ մարդ դառ-

նալու»: Հօրը՝ միջթարական պատասխանից յետոյ՝ մայրը գրկեց որդուն և շոյելով, ծնածաղկով հարցրեց:—

— «Ուրախ ես՝ Սիմօն ջան, որ դալրոց գնաս՝ ու գրել, կարդալ սովորես»:

— «Ա՛խ, մայրիկ, հաւաքեց Սիմօնը, արդեօք, պէտք է արժանանամ այդ փառքին. որպէսզի՞ ես ալ ժամանակին՝ ազգի օգտակար և պետանի մարդ դառնամ. և իմ ընկերներից հետ չ'մնամ, որոնք գնանալն երկրներում պարսպում են տեսակ տեսակ ուսմունքներով»: Եւ որովհետեւ՝ Սիմօնը, չ'նայած որ ինչը տարուայ հասակումն էր, այնուամենայնիւ՝ մի ուշիմ և լեզուով ճարտար մանուկ էր: Մատաղահաս Սիմօնի՝ քաղցը հառաջը լսելուց յետոյ՝ պատասխանեց մայրը՝ հոգեւոր ցնծութեամբ:

— «Ինչո՞ւ չէ, որդեակս, եթէ այդպէս սէր ու լիափառ ունիս՝ շուտով կը հասնիս ցանկաաց-ծիր»:

Գորովալիւ մօրը պատասխանը լսելուց յետոյ՝ աղանեակ Սիմօնը՝ նորից սկսաւ քաղցրաձայն մնչել:

— «Մայրիկ, այն օրուանից՝ երբ ինձ յայտնեցիք, թէ քեզ պէտք է դալրոց տանք, ուսման սերօց կրակը սկսաւ վառուել՝ իմ հոգու մէջ, և իմ սիրտը՝ ամեն ընդէ բարախում էր ուսման եռանդով: Գիտցիր, մայրիկ, թէ՛ ես, ո՞րչափ ուրախ պէտք է լինիմ՝ երբ ինձ «ուսանող» անուանեն. այո՛, այդ անունը ինձ շատ դուր է գալիս: Ա՛խ, երբ պէտք է գայ այն օրը, որ ինձ համար էլ ասեն, թէ՛ այս ինչ Ազգային դալրոցի աշակերտներից մինն է»:

— «Շուտով, որդի ջան, ասում է մայրը, տես, ահա մօտեցանք մեր տանը, արդէն նրա կտուրը երևում է: Գիշերս կ'հանգստանանք տանը և վաղը հայրենիք հետ միասին կ'գնաք դպրոց: Նա քեզ կ'ստայ այնտեղ և դու կըշարունակես քո ուսման դասերը և բոլոր բաղձանքներէս էլ կըհասնես իւր ժամանակին»

— «Ճշմարիտ ես ասում, մայրիկ ջան», ուրախացած ասաց մանուկը:

— «Իհարկէ, ճշմարիտ եմ ասում, որդի»:

— «Բայց՝ չէ, քեզ շատ չեմ հաւատում, թող հայրիկս ասէ:— Հա՛, հայրիկ, ինձ վաղը տանելու ես դպրոց», դառնալով հօրը հարցրեց մանուկը:

— «Այո՛ որդեակս», պատասխանեց հայրը ուրախ գէմքով:

Սիւմնը նորից հարց է դարձեցնում:

— «Զէ՛ կարելի, հայրենի, այսօր ինձ տանես դպրոց»:

Հայրը փոխանակ պատասխանելու՝ սխեց բարձր ծիծաղել. որովհետեւ՝ նկատում էր, որ նա՝ (այսինքն Սիւմնը) արդէն յուզուած էր, և չէր կարող իւր մանկական մտքին բոլորքը գտակ և լուրջ ուշադրութիւն դարձնել, թէ՛ իւր մօր և թէ՛ նոյն իսկ իրա հօր ասածներին:

— «Հա՛, հի՛, հայրենի ջան, այսօր ինձ դպրոց տար», փաթաթութիւնով հօրը՝ նորից աղաչում էր:

— «Որդի, ասում է հայրը, այսօր՝ արդէն միտնել է և դպրոցն էլ փակուած է, հիմա կ'գնանք տանը՝ կ'հանգստանանք, ինչպէս մայրդ էլ ասաց, և էգուց ասաւոս՝ վաղ կրտանես քեզ դպրոց»:

Հօր խօսքերը՝ մի քիչ հանդարտեցրեց մանուկին, և նա՝ այլ ևս չ'խօսեց:

Յանկարծ՝ ճը՛ռթ, ճը՛ռթ, կտաքը կանգ առաւ տան առաջ: Երբ ներս մտան, արդէն գիշեր էր: Փոքր ինչ հանգստանալուց չետոյ՝ սխան երեկոյեան ընթրիքը վաչել: Ընթրիքի գաւաթներն, որոնց մէջ՝ կարծում էի, թէ՛ կախարդական զօրութիւն լծականցել էր բագոս, իսկոյն՝ մի անուշակքուն բերեց նրանց աչքերին՝ տարածելով իւր ասունածեղէն ոգին՝ նրանց լոգնած անդամների մէջ: Բայց Սիւմնի աչքերին երբէք չէր մօտենում քունը: Նա՛՝ անկողնում, անդադար այս ու այն կողմն էր դարձմըձում, ու շուտ-շուտ նայում էր լուսամուտին թէ՛ արեւօք, ծագել է աշաղցօր, ժամանակ է հագնուելու՝ դպրոց գնալու: Նա բաղդից՝ կարծես դիշերն էլ երկարացել էր՝ թշնամի էր դարձել նրան և այնպէս՝ խեղճ մանուկը տանջւում էր ժամերով:

Եւ ահա, վերջապէս՝ լուսամուտը սխեց քիչ-քիչ սպիտակել: Մանուկը՝ լոյսի այդ երեւոյթը նշմարած միջոցին՝ ինչ աստիճանի խնդութիւն ունեցաւ. և ինչպիսի արագութեամբ անկողնից վեր թռչելով՝ գնաց հօր անկողնի վերև կանգնեց՝ բոլորովին չեմ կարող նկարագրել:

— «Հայրենի, հայրենի վեր կաց, արդէն լուսացել է», օրօրելով իւր հօրը՝ ուզում էր զարթեցնել:

Հայրը՝ խոր քնից չեր կարող արթննալ, և մութմութալով՝ մէկ կողքից շուտ եկաւ միւս կողքին, ու դարձեալ ընկղմվեց քնի մէջ:

— «Հայրենի, շուտ արա, վեր կաց, ինձ դպրոց տար, եթէ ոչ՝ ժամանակը անցկանում է, և մենք

կ'մնանք վաղուան»։ աւելի ամուր օրօրելով իւր հօրը՝ աղերսում էր մանուկը։

Այս անգամ՝ հայրը, հազիւ հազ աչքերը բաց արեց, և թնչ է տեսնում, մի անսովոր և իրա համար՝ գլխի վրէժ, մի զարմանալի դէպք։— աչքինքն՝ գիշերուայ վերջին ժամերի մօտ՝ լուսաբացից քիչ առաջ, դեռ արեւը չ'ծագած՝ իւր փոքրիկ Սիմօնը իրա գլխին վերեւ կանգնած աշխատում էր անուշ քնիցը զարթոնել։ Օ՜հ, օ՜հ, Աստուած հեռի պահէ, չ'տեսնուած բան, և թնչախ կրնար այդպիսի մի ծանր լանձանք՝ հօր ներողամտութեանը արժանանալ։ Համբերութեան սահմանից դուրս եկաւ պատուարժան, խելացի և բարեկիրթ հայրը, և լանդեմանական, խոժոռ ձայնով սկսեց զօռալ։—

— «Մօ, փուչ արեւ, ինչու ես այդպէս վաղ վեր կացել»։

— «Վաղ չէ, հայրնի, տես, արդէն լուսացել է. շուտ ուրա՛ հագնուիր, որ ինձ դպրոց տանես»։

— «Հը՛մ, հիմա հասկացայ, թէ ինչու համար այդպէս վաղ ես վեր կացել, թէ չէ՛ մինչև ժամը տասը չ'լուրեր՝ դու, անկողնից վեր կացող ծաղիկ չէիր», դուրսը շարժելով՝ ասաց հայրը։

— «Ռէ՛հ, հայրնի, մի տանչեր ինձ, վեր կաց», թռչկոտելով յատակի վրայ կրկնում էր մանուկը՝ երբ հայրը աչքերը փակուած ու սուտ քուն էր լինում։

— «Ռեւ շատ վաղ է, սննդիս, հիմա դպրոցի պահապանը անգամ չէ արթնացել գնաց, մի քիչ էլ քնիր», ասաց հայրը, ու վերմակը քաշելով գլխին՝ պատրաստուում էր քնելու։

— «Ի՞նչ ես ասում՝ հայրնի, մինչև հագնուելս՝

ցերեկ է լինում», այս ասելով՝ վրայ հասաւ մտնուելը ու սէսեց քաշել հօր վրայից վերմակը, որ պէտքը՝ շուտ վեր կենայ. իսկ հայրը՝ ծիծաղը երեսին՝ որքան աշխատեց առնել որդու ձեռքից վերմակը՝ չ'տաքողութեամբ։

Վերջապէս՝ շատ և շատ դժուարութեամբ կարողացաւ Սիմօնը նրան համոզել, և ահա, խոնդ-խոնդալով, քրթմնջելով՝ ելաւ նստեց, ու սկսեց հագնուել. այդ բախար Սիմօնին չէր, երբ տեսաւ հօր հագնուելը. օ՜հ, որքան դուր եկաւ նրան, որքան ուրախացուց Սիմօնի աշխոժուած սիրտը՝ չեմ կարող ասել։ Բայց, դարմանք և մի՛ժ հիացում կը տրեքը Սիմօնին՝ երբ նկատում էր, որ հայրը՝ գեռ անկողնում տքտքում է. և չի ուզում վեր կենալ։

— «Այս՝ ուր է մայրիկս», դարմացած հարցրեց մանուկը հօրը, երբ աչքը ձգեց մօր մահճակային ու վերջինիս չ'գտաւ այնտեղ։

— «Նա գնացել է եկեղեցի աղօթելու», ասաց հայրը։

— «Հապա ինչու դու ինձ խաբուծ ես, թէ՛ դեռ վաղ է, տես՝ մայրիկս ինձանից աւելի վաղ է վեր կացել»։

Մանուկի այս խօսքերի վրայ մայրը ներս մտաւ. իսկ Գրեգոր աղան՝ արդէն հագնուած պրծած էր։ Նրանք՝ երեքը միասին գնացին սեղանատուն այնտեղ՝ բարի ծառայի օգնութեամբ՝ սեղանի վրայ եռ էր դաշխ հեշտաեռը, ու երեք բաժակ էլ լքցրած՝ դրած էր սեղանի ուրըր։ Բայց Սիմօնը ուրախութիւնիցը ոչ թէյ էր եղ և ոչ էլ մի պատառ հաց բերանը դրեց. նա ուրքնդհատ իւր հօր թէյի

բաժակին էր նայում, թէ՛ արդե՞օք, քրք ալետք է խմէ ու վերջացնէ այդ բաժակը, որ միասին գնան դպրոց:

Նւ ահա, վերջապէս՝ վերցրեց Գրեգոր աղան այդ բաժակը՝ ու սկսեց խմել: Դատարկելով գաւաթը, ոտքն էանգնեց, և որդու հետ՝ զիմեց դէպի դպրոց:

Դպրոցում մանուկը քննութիւն տուեց, ու նրան ընդունեցին առաջի դասարտնր: Հայրը թողեց նրան այնտեղ՝ ու ինքը վերադաձաւ տուն:

Ժա՛մբ տառնեւերկուան էր, որ Սիմօնը ուրախուրախ, թռչկոտելով տուն ընկաւ:

— «Սիմօն, Սիմօն ջան», ասաց մայրը, դիմաւորելով իւր որդուն:

— «Այո, մայրիկ, արձակեցին», պատասխանեց Սիմօնը՝ ուրախ դէմքով:

— «Է՛հ, թնչալէս է, լու է դպրոց գնալը, Սիմօն ջան, ուզո՞ւմ ես, որ վաղը նորից դնաս», փաթաթուելով իւր որդուն հարցրեց մայրը:

— «Ի՞նչ ես ասում, մայրիկ, այդ քո խօսքերը ինձ վրայ յաւ տպաւորութիւն չըթողին: Մթթէ՛ ես այլ ևս չ'ալետքէ գնամ դպրոց, մթթէ՛ ինձ պետքէ բաժանէս իմ սիրած առարկայից. ո՛չ, մայրիկ ջան ո՛չ, այդպիսի մտքեր միք յղանաք ձեր մէջ. նուիրում եմ դպրոցին, և մինչև իմ վերջին շունջը», ասաց մանուկը տխրագին:

— «Յթէ՛ այդպէս է, գնա՛յ որդի, քեզ արգելք ո՛չ որ չի լինի, գնա՛յ, սովորիր, որ ժամանակին՝ շնորհալի, անուանի մարդ դառնաս. իհարկէ՛ առանց ուսման մարդս կորած է», ասաց մայրը:

Այսպէս, Սիմօնը՝ շարունակ գնում էր դպրոց. իսկ դպրոցից տուն գալով՝ ճաշը անում ու յետոյ՝ նստում էր լուսամտի մօտ և պատրաստում էր վաղուեան դասերը:

Բ.

Անցել էր երկու տարի երեք ամիս այն օրեց, երբ Սիմօնը դպրոց գնաց: Նա ամենայն տարի փոխադրում էր իւր դասատուներ, և այժմս գտնուում էր երրորդ դասատանում: Այնպէս նա առաջագէտ էր, այնպէս շուտով ընթանում էր վարժասրահների աւանդած դասերն, որ եթէ ասեմ՝ «ամբողջ դպրոցի մէջ՝ մէկ հատ էր Սիմօնը», չեմ սխալում. բոլոր վարժասրահների աչքն էր մտած իւր բարե վարքով և ընդունակութեամբ. բոլորը սիրում էին նրան: Նրա ազգականները երանի էին տալիս նրա ծնողներին՝ որ այդպիսի գաւաթի տէր են:

Բայց՝ մեր Սիմօնը, մի ծածուկ թշնամի ուներ Խորէն անունով, որը՝ կարգացել էր Սիմօնի հետ՝ ամբողջ մի տարի: Նա՝ (Խորենը) ո՛չ միայն իւր ծուլութեան՝ այլ մանաւանդ՝ իւր վատ բնաւորութեան պատճառաւ՝ արդաքսուած էր դպրոցից. և այն օրեց ընդունել էր նա՝ մի դարբնի մօտ՝ բանուորութեան ծառայութիւնը: Նա՝ դպրոցում եղած ժամանակը՝ ամէն րոպէ նախանձում էր Սիմօնի յառաջադիմութեան վրայ. իսկ՝ յետոյ, երբ իրան դուրս արին դպրոցից, աւելի ևս՝ չարացաւ նրա վրայ, ուստի՝ աշխատում էր մի կերպով դուրս բերել դպրոցից. և կամ՝ ձգել վարժասրահները աչքերից: Բայց մեր

Սիմօնը՝ չ'գիտէր նրա նենգաւոր միտքը, և ճանաչում էր նրան ինչպէս մի անգին մտերիւմ, և իր բարեքներին վրայ ուրախացող՝ մի անկեղծ ընկեր, որովհետեւ՝ նա, արտաքինով՝ շատ լաւ էր վարւում Սիմօնի հետ, իսկ ներքինով՝ նրա հօրն էր փորում: Մի անգամ, երբ Սիմօնը դպրոցից տուն էր վերադառնում, փողոցում՝ հանդիպեց իր մտերիւմ ընկեր՝ Խորէնին:

— «Ո՛ւր ես գնում, Խորէն», հարցրեց Սիմօնը բարեկեցիկ լեռնոյ:

— «Նո՛ս», պատասխանեց Խորէնը՝ քմծիծաղ և հեքնօրեն, ընդունելով բարկը:

— «Հո՛ւ»:

— «Նո՛ս մի տեղ չեմ գնում. այսօր՝ համարեայ ազատ եմ, և քեզ հեռուից տեսնելով՝ ցանկացայ, մոտդ դալ լմանալու համար, թէ իմ սերելի ընկերը՝ ինչ է անում, և ինչպէս է նրա առողջութիւնը»:

— «Ենթահակա՛ւ եմ: բայց՝ դու, ուրիշ ժամանակ ինչով ես պարապում», գտնմացած հարցրեց Սիմօնը, որովհետեւ՝ նա չ'գիտէր Խորէնի գտքերն ի մօտ բանոր մտնելը:

— «Նո՛ս, Սիմօն ջան, գործ եմ անում՝ գործ, հասկանում ես, փող եմ աշխատում, ո՛չ թէ քեզ նման փող ծախսում», գոռոգաբար և ռաստիկ լուրւած, պատասխանեց Խորէնը: Նւ որովհետեւ Խորէնի այս խօսքերը՝ լաւ տալաւորութիւն չ'թողին Սիմօնի վրայ:

— «Նո՛ս էլ, Խորէն ջան՝ պատասխանեց Սիմօնը, թէ՛ն՝ փող եմ ծախսում, բայց՝ գիւլիս եմ դարգացնում, միտքս ու սիրտս եմ կրթում, որպէսզի՝ ժամանակին, պատուաւոր և Ազգիս սերելի մարդ լինեմ»:

— «Է՛հ, պատասխանում է Խորէնը, ափսոս քեզ, Սիմօն ջան, հազե՛ր ափսոս, որ այդ խելքին կ'ծառայես, միթէ չ'գիտե՛ս, կամ միթէ, չե՛ս լսել, թէ՛ չու ու ցամաք ուտումը՝ փող չի կշտացնէ, մանաւանդ՝ այն դարիս, պէտք է փող ունենաս, փող հաւաքես, փող, հասկանում ես՝ կոճո՛շ, կոճո՛շ, որ ամէնքն էլ քեզ սերեն»:

— «Ո՛ւր, Խորէն ջան, ես առնում եմ փողը, ինչ անեմ փողը, եթէ գլխումս խելք չ'լինի, սրտումս էլ իմաստութիւն»:

— «Ա՛խ, դու շատ սխալում ես՝ սերելիս, շատ, և խիտ շատ ես մոլորւում. այդ ո՛ր անխելքն սերմանել է այդ չար սերմը քո գլխին մէջ. ինչ անեմ այն ուսմունքը, որ զբաւանս դատարկ է, մկներն են վժվժում»:

— «Բոլորովին սխալւած ես, Խորէն. լսե՛ր գիտացելը, որ ամէն բանից վեր է գիտութիւնը. ուսումն է մարդկային կեանքի լոյսը, ուսմունք, կրթութիւն ունեցող մարդը՝ երբէք քաղցած չի մնար, և զբաւանքն էլ փողը չի հատնել»:

Սիմօնի՝ այս պա՛տասխանին վրայ «հո՛, հո՛, հո՛», ծիծաղական զգացմունքներ արտաբայեցնելով՝ նորից սկսաւ պնթել Խորէնը.

— «Ո՛վ է քեզ համոզել՝ Սիմօն, թէ՛ ուսմունք ունեցողն երբէք քաղցած չի մնար, և ալլն, և ալլն»...

— «Ո՛չ հո՛, այդ ես լսե՛ր գիտեմ», տասց Սիմօնը:

— «Տո՛ւ ինչ ես վրայ տալիս, մէկ նայի՛ր, հազարաւոր ուսում աւած մարդիկ՝ անօթի թափառում են փողոցներում, իսկ ես՝ նրանցից լաւ չեմ, տես՝

ահա... բոլորը ունի. ձեռք՝ գրպանին զատնեղով՝
զնգզնգացնում էր գրամները: Գուն էլ՝ ուսանող էս.
ապա տեսնենք, ունի՞ս սրանցից», աւելացրեց նա՝
աչքը Սիմօնի գրպանին ուղղելով:

Բայց՝ դժբաղդաբար, այդ ընկերն՝ Սիմօնի
գրպանում մի կոպէկ անգամ չէր գտնուում, (Թէ-
պէտ հայրը տալիս էր նրան ամէն ժամանակ
խաշիչ) և այդպէս՝ նա մնաց անպատասխան: Նա
տատանում էր՝ ինչպէս մի ծառ քամու առաջ, և
չէր կարողանում ասել, թէ՛ ապա ցոյց տուր մէկ
ուսում աւարտած՝ կատարեալ մարդ, որ քաղցած
մնացած լինի, և օրական հացը կաշտատու՝ գունչ
զուր ընկած:

— «Վերջապէս, հիմա դու ինչ ես ասում՝ Խորէն,
ինչ է քո միտքը», հարցրեց Սիմօնը:

— «Նա՛ւ պատասխանեց Խորէնը, ինչպէս եղբայր
և բարե ընկեր՝ ուզում եմ, որ դու՝ ժամանակին
յարմար մարդ լինիս, դուս համար՝ քեզ խորհուրդ
եմ տալիս, որ թողնես՝ այդ Փարմատոնական ուղ-
ղութիւնը, — ուսանողութիւնը, և միտել գործ անել,
փոք աշխատել, փոք քառուծոյ, այսքանը դուն էլ
կ'հասկանաս, որ ներկայ դարիս փող ունես, ամէնքի
քողի էլ պատիւ ունես, իսկ եթէ փող չունես՝ պա-
տիւ էլ չունես, և ոչ իսկ անուն և նշանակութիւն»:

— «Այդ շատ ճիշտ է, Խորէն ջան, և ես շնորհա-
կալ եմ քո տուած խորհուրդից», ասաց Սիմօնը:

— «Յայտնի բան է, որ բարե ընկերը՝ պարտա-
կան է ամէն ժամանակ ուղղել իւր ընկերի սխալ
գործերը»:

— «Բայց ընդ, Խորէն, դուն որ ասում ես, թէ՛

գործ տրա, փոք աշխատէ, ես ի՞նչ գործ անեմ.
դէհ, ասա՛»:

— «Հը՛մ գործ չ'կայ աշխատքում, մտնաւանդ
քեզ պէս աշխարաց տղին»:

— «Դէհ, ասա, ի՞նչ անեմ»:

— «Տո՛, հէջ բան որ չ'լինի, իմ ուստաս տղա ում
է, և ոտքդ էլ ա պոխնում»:

— «Քո ուստաս»:

— «Այո՛ իմ ուստաս»:

— «Քո ուստաս ի՞նչ գործ է անում»:

— «Դարբնութիւն»:

— «Դարբնութիւն»:

— «Այո՛ դարբնութիւն, ինչո՞ւ ես զարմանում՝ Սի-
մօն, ասաց նա»:

— «Ոչինչ, բայց՝ դա, քիչ մըտ գործ է»:

— «Ճշմարիտ որ տղայ ես, Սիմօն, քեզ այդպէս
չէի կարծում», շողոքորթում է Խորէնը:

— «Ի՞նչ... սո՞ւտ եմ ասում»:

— «Տո, գործին մըտը ո՞րն է. մարդս թող գործ
անի, փոք աշխատի՝ մըտը, խոտակը՝ նշանակու-
թիւն չունի, դրանք երեկապակսն բաներ են»:

— «Բայց լաւ, մէկ ինձ ասա թէ՛ քո ուստաս
ո՞վ է»:

— «Դարբին Գալուստը», հանդարտ կերպով պա-
տասխանեց Խորէնը:

— «Այն ծայրի... խանութում»:

— «Այո՛, հէնց նա է»:

— «Ի՞նչ է տալիս նա քեզ ամսական»:

— «Հինգ բուբլի»:

— «Եւ իհարկէ՛ ուստասը, հազարաւոր քո զրոյ է»:

10076
6076

— «Ո՛չ, նա կերակրում է, հագցնում է ու ամսական հինգ բուբլի էլ տալիս է»:

— «Այդ լաւ փող է. համ ուտացնէ, համ հագցնէ, համ հինգ բուբլի էլ ուճիկ տայ», ցածր ձայնով ասաց Սիմօնը:

— «Ի՞նչ ես ասում, կատարեալ գումար է դա մեզ համար. տարին անում է վաթսուներեք բուբլի, իսկ մի տարուց յետոյ՝ նորից աւելանում է ուճիկս»:

— «Ճիշտ ես ասում»:

— «Իհարկէ՛ ճիշտ»:

— «Իսկ եթէ ես գալու լինիմ, ինձ ի՞նչ կարող է տալ. տալիս է ինձ էլ այնքան, ինչքան որ տալիս է քեզ»:

— «Ի՞նչ ես ասում, Սիմօն, եթէ դու գալու լինիս, սկզբից քեզ տալիս է ութը բուբլի»:

— «Այդ անկարելի բան է, և դու՛ սուտ ես խօսում»:

— «Ես իմ կեանքիս մէջ՝ սուտ խօսած չունիմ. նա ինձ քանի անգամ ասել է, թէ՛ «այն տղան՝ շատ աւքաքաց տղայ է, եթէ իմ մօտս գալու լինի, ես նրան սկզբից ութը բուբլի ուճիկ կ'ընտանկեմ», իսկ ես՝ յոյս ունիմ, որ դու՛ շուտով արհեստն էլ կ'սովորես, և այն ժամանակ՝ առանձին քեզ համար գործ ես անում. որով և մեծ գումարի և անուան էլ՝ տէր ես դառնում»:

Սիմօնի ուրախութեանը չափ չըկար. նա՛ այնուհետեւ պետք է թողներ իւր ուսումը, դարբնութիւն պետք է աներ և փող աշխատէր: Այնուհետեւ՝ այն քաղցը սրբաւայրը, — դարձրե՛ր նրա համար մի այնպիսի դառն և զգուշ լեռնային դարձաւ,

որ նրա մօտից անգամ չէր ուզում անցնել: Նա արդէն, պէտք է թողներ իւր ու հետեւի խաւարին:

— «Բայց շատ լաւ, Խորէն ջան, ի՞նչ եմ անելու, եթէ ես գամ՝ այդ արհեստին ծառայելու, չե՛ որ ոչինչ բան չըգիտեմ», ձեռք իւր ընկերի ուսին դնելով՝ հարցրեց Սիմօնը:

— «Իհարկէ սկզբից գալողը ոչինչ բան չի կարող գիտենալ, հոգիս. իսկ յետոյ՝ սկսում է քիչ քիչ սովորել. հիմա դուն որ գաս, սկիզբը, փութով՝ կրակ ես արծարծում, յետոյ՝ սկսում ես տաքացրած երկաթէ շերթին մօլործով խփել, որ նա ընդունում է այն ձեւը, ինչ ձեւ որ դուք կամենում էք. վերջապէս ի՞նչ ասեմ, եթէ գալու լինիս, այն ժամանակ բոլորը, բոլորը կըսովորես»:

— «Այո, անպատճառ պէտք է գամ, Խորէն, թողնեմ պէտք է այս կեանք մաշող ուսումը և հետեւիմ այդ բարի գործին»:

— «Տես, հիմա խելքի եկար, Սիմօն ջան, — նոր արթնացար, որ քո բռնած գործը կեանք մաշող և նմանապէս անեպատախ գործ է»:

— «Այո, այո, շատ ճիշտ է, Խորէն ջան, ես շատ շնորհակալ եմ քեզանից, և խնդրում եմ Աստուածանից, որ ձեզ պէս բարի մօքեր տալածող պատկերի թիւը չըսակասեցնէ աշխարհից»:

— «Ես էլ շնորհակալ եմ ձեզանից՝ սիրելիս, որ դուք՝ մեր խօսքը գետին չըձգեք»:

— «Օ՛հ, ես շատ եմ ուշացել, հիմա տանը ինձ եմ սպասում», նայելով ժամացույցին՝ ասաց Սիմօնը:

— «Քանիսն է ժամը», հարցրեց Խորէնը:

— «Նրեքն արդէն անց է»:

—«**Այն ուշ է**»:

— «Գրտնէս, բաւա՛լանին լրօսեցանք, խնդն: Գեռ ա՛ժմօս մնաք բարո՛ւլ», խլենի ձեռքը սեղմելով՝ տալ Ամօնը:

— «Գինաք բարով. բայց ճիշտը ասացէ՛ք, աշխն-
քն՝ ձեռ վերջնական որոշմունքը, ի՞նչը անհատ-
ճառ գաղտն էք, Սմման», մը երկու քայլ առաջ
գնալով՝ հարցրեց Խորէնը:

— Տեսնե՞ք... վանդը... դժուար»,... պատաս-
խանեց Սեմօնը քայլերը արագացնելով: Սեմօնը
տուն հասնելով գրքերը շարահեռ ացս ու աչն
կողմը ու տխուր դէմքով գնաց սալարէկ: Իսկ նրա
մաշը՝ նշն պէս զբոսնում էր սալարիցում, ու մերթ
ընդ մերթ նայում էր դէպի վտղոց,—դէպի իւր
որդու ճանապարհը: Սեմօնը քայլերն ձգնելի՛
մայրը լիտ նայեց, և տեսնելով որ Սեմօնը գալիս
է՛ ուղղուեցաւ դէպի նա՛ և հաղցրեց.—

— Ինչո՞ւ ուշացար, Սիմօն ջան, խոմ սլափո՞ւեալ
էիր:

—«Ո՛, մայրիկ, այսօր օրապահ էի, դրա համար ուշացայ»: Կատարասկանեց Սիմօնը տիրապին:

Մայրը թէպէտ գիտէր, որ իր որդին օրասպառ է լինել, աշխարհ չէր ուշանայ, սակայն՝ իսկի չըհետաքրքրուեց, թէ՛ նա, անսլափառ՝ ճանապարհին, կամ՝ խաղալէն է եկել և կամ՝ մի ինչ՝ նրան գրաւել ու ստիպել է կանգնել:

— «Իհհ, զենանք, որդի, ճանաչա՞ր, անպատճառ
քաղցած կըլինես», ասաց մայրը ու զնային տուն:

Մայրը պատրաստեց ճաշը: Սրմօնը ամէն
կերակրից՝ մի-մի պատտառ առնելով՝ վեր կացաւ:

—«Ինչո՞ւ չես ուտում, Սլմյօն ջան, ի՞նչ է պատահել, իրո՞մ հիւանդ չե՞ս. այսօր տրամադրու[թ]ւնդ վատ է ելուում իմ աչքին»:

— «Ոչ, մայրիկ, հրանդ չեմ, բայց ակտորժան՝
չունիմ ուսելու», ասաց նա. և սիմբեր, տատոն՝
տանից դուրս ելավ:

Նա մտածում էր, թէ՛ լինպէս յայտնեմ ծնող-
ներին, որ ես՝ այլ ևս դպրոց չեմ գնալու, չեմ սի-
րում ուսումը այլ՝ ուզում եմ դարբնութիւն սովոր-
ել, որը՝ ես շատ սիրում եմ: Այո՛, նա գիտէր, որ
եթէ այդ բանը ծնունդներն յայտներ, նրանք ան-
շուշտ վշտանում էին իր վրայ: Բայց՝ լին էք աս-
ում, մայրը նրա տխրութիւնը իսկոյն նկատեց,
որովհետեւ՝ նա գիտէր իր որդու բնութիւնը. գիտէր՝
որ իր որդին, նախ՝ ժամը մէկըն էր տուն գալիս
դպրոցից, 2) ուրան էր ներս մտնում և 3) դասերը
սովորում, յետոյ էր զբօսնում: Բայց Հիմա՝ նոյն
երեւոյթներն՝ բոլորովին հակառակը. այո՛, բոլոր
վրէն հակառակը. «անպատճառ՝ մի բան է պատա-
հել իմ որդուս», ասում էր մայրը, ինքն իշան,
բայց՝ չէր ուզում յայտնել իր հօրը, սպասելով, թէ՛
սրա մեծքը լինէ է վնասելու:

Գեղերէն էր, Սեմօնը տունէ եկաւ, դարձեալ Նրա
դէմքին վրայ չէր գտալում ուրախ ժպտալ: Հազիւ
նա խմեց մի բաժակ լոյս ու մտաւ անկողին
ննջելու:

Առաւօտ՝ նա իր սովորութիւնից ուշ վեր կացաւ. և առանց դաս սովորելու, (որովհէտեւ նրա սովորութիւնն էր առաւօտն՝ ըը նորից դասերը մի քանի բերան կրկնել, որպէսզի՝ լաւ բմբունէ) գ-

քերը զրեց պայուսակն մէջ՝ ու գնաց դպրոց։

Գալրոցում, Սիմօնը ընկերակիցները խօսոյն նկատեցին, որ նրա՝ ամէնօրեայ, ուրախ դէմքը՝ մռայլ ու սև ամպով էր պատած, սկսեցին հարց ու փորձ անել, որպէսզի՝ իմանան նրա տխրութեան պատճառը։ Բայց իզոյր, նա երբէք չէր պատասխանում, ու տխուր սրտով հեռանում էր հարցանողներէ։ Դասի ժամանակն էլ՝ վարժապետը ինչ դասից որ հարցանում էր՝ նա չ'գիտէր։ Բոլորը՝ զարմանք մտացին Սիմօնի այս օրուայ դրութեան վրայ. որովհետև՝ մի օր չէր լինի, որ նա՝ դասերը, փրփրի նման չ'լծափեր բերանից. իսկ այսօր՝ նա կակղտում էր, և ոչ մէկ բան չ'գիտէր։

Հաղիւ թէ մի դասը վերջացաւ, գրքերը հաւաքեց, և սուանց վաշժապետն թուղատրութեան՝ դպրոցից դուրս ելաւ, ու գնաց դրօսներու։

Յերեկին՝ նա վերադարձաւ տուն, դարձեալ նոյն դրութեան մէջ։

Միւս առաւօտ՝ Սիմօնը, աւելի ուշ վեր կացաւ անկողնից. և երբէք չէր պատրաստուում դըպրոց գնալու։ Սիմօնի մայրը իւր որդու այս օրինակ անտարբերութիւնը նկատելով ասաց. —

— «Շտապիւր, Սիմօն, ուշանում ես դասերիցդ»։

— «Այլ ևս գնալու չեմ դպրոց», դողդողալով ասաց Սիմօնը, և սպասում էր, թէ՛ ինչ է պատասխանելու մայրը։

— «Ի՞նչ ես ասում. գժուել լսո՞ւ չե՞ս, մօտենալով իւր որդուն՝ ասաց մայրը, տխրալի և տարակուսական ձայնով։

— Հաւատացէ՛ք, մայրիկ, ճիշտ եմ ասում։

— «Շատ մի խօսիր, գրքերդ հաւաքի՛ր, գնա՛յ», յանդիմանական ձեով՝ ասաց մայրը։

— «Ես գնալու չեմ դպրոց, և այլ չեմ ուզում սովորել», մի երկու քալ չհեռանալով մօրից՝ ասաց Սիմօնը լայազին։

— «Ինչո՞ւ չես գնում, ինչ ես խնայել»։

— «Հենց այսպէս... այսուհետեւ՝ դպրոցը ինչ համար մի դժոյժ է, որ մօտովը անգամ չեմ ուզում անցկենալ», ասաց Սիմօնը։

— «Հապա ի՞նչ ես անելու»։

— «Ե՛ս»։

— «Այո՛»։

— «Ես՝ պէտք է գնամ դարբնութիւն սովորելու, որը՝ շատ համալիրում եմ», դողդոջւն ձայնով ասաց Սիմօնը։

— «Դարբնութիւն», բարձր ձայնով հարցրեց մայրը։

Սիմօնը վեր թաւա մօրը բարձրագոյն ձայնից, և այլ չ'համարձակուեց պատասխան տալու, թէ՛ «այո», դարբնութիւն», ու գլուխը կախեց։

— «Ի՞նչ ես ասում, որդի, դամբիրձութիւն պէտք է սովորես», կրկինց մայրը, աւելի բարձր ձայնով ու զայրացած սրտով։

— «Ո՛չ, մայրիկ, դամբիրձութիւն չէ, այլ դարբնութիւն», ընդհատեց մօրը խօսքը Սիմօնը։

— «Տէ՛ր Աստուած... միթէ՛ դամբիրձութիւնն էլ՝ դարբնութիւն չէ»։

— «Չ'գիտեմ... բայց իմ ասածը՝ դարբնութիւն է»։

— «Ի՛նչ, թող քո խօսքը լինի։ Հիմա դու այդ գործին պէտք է հետևես», դարձեալ հարցրեց մայրը։

— «Այո», շատ ցածր և հազիւ լսելի ձայնով պատասխանեց Սիմօնը։

— «Կատարեալ ցնդել էս, որդի, կատարեալ։ Այնպէս բան պէտք է անես, որ մեր անունը ոտի տակ աւնեն, ու բոլոր աշխարհ տարածեն, թէ՛ Գրեգոր աղա, ի որդին դարբնութիւն պէտք է անէ, որ ամենացածր գործն է։ Միթէ քո հայրը աղքատ է, որ դու՝ դարբնութիւն անես և դրանով փոք աշխատես, փառք աստուծոյ, նա այնքան կարողութիւն ունի, որ չէ թէ միայն իւր թոռներին, ապա՝ իւրա թոռներին՝ թոռներին անգամ կ'բաւականանայ։ Դարբնութիւնն ի՞նչ է, կամ ի՞նչ գործ է, որ անես, ափսոս չէ՞ քեզ, որ այդ կեղտոտ գործին հետեւես նմանապէս՝ ամօթ չէ՞ մեր անուանը, որ դու այդ գործով սարսաղես։ Գնայ գարոց, գեղեցիկ կերպով՝ դարձեալ անուանը անարտիւր աղտեղ, յետոյ քեզ կըտանք զիմնագիւն. իսկ այնտեղ էլ աւարտելով՝ կըգնաս համալսարան, ու այնտեղ կըտանաս ամենաբարձր ուսումը, և ապագային՝ շնորհալի, անուանի մտրդ կըդառնաս», ապա՝ երկար խրատելով վերջացրեց մայրը իւր խօսքը ցուծիւնը։

— «Ո՛հ, մայրիկ, ո՛չ, ո՛չ, էս ատիւ եմ ուսումը, այլ չեմ ուզում շարունակել. էս պէտք է գնամ դարբնութիւն սովորելու», վերակրկնեց և երեքնեց Սիմօնը ու դուրս Կնայ տանեց։

— Մարդ գիտեմար, թէ՛ ո՞ր շարասիրտն է նրա միտքը սղտոյել. ափսոս քեզ՝ տղայ, ափսոս, որ ամէնքն խօսքին էս նայում», ասում էր մայրը՝ որդու յետիւնը։

Հինց մօրը, այդ խօսքերն Վրայ՝ Գրեգոր աղան ներս մտաւ։

— «Ի՞նչ է, ի՞նչ է պատահել, որ այդպէս վրդովուած ես», նկատելով կնոջ տրտմութիւնը և զէմքի զայրացած դժագրութիւնը՝ հարցրեց նա։

Կինը սկսեց պատմել իր որդու մտադրութիւնը։

Գրեգոր աղան՝ գլուխը վար ծռած՝ խօր մտածմունքներն մէջ ընկաւ, և մի քանի վայրկեանից յետոյ. —

— «Իհարկէ, իրաւացի է քո դայրոյթը, և արժանի է նա՝ քո յանդիմանութիւններին», ասաց կնոջը՝ Գրեգոր աղան։

— «Հապա՛ ի՞նչ սխտոյ էր անել երբ՝ մայրը լսում է իր որդուց՝ մի այնպիսի սառն խօսք, մի այնպիսի տարօրինակ ընտրութիւն, որ երբէք չէր սպասում, և նա՝ արդէն, ըմ խօսքերից զայրացած՝ դուրս գնաց լալագին», պատասխանեց մայրը։

— «Ուրեմն՝ այլիս, պէտք չէ՞ նրան արդելք դառնալ. նա՛ ի՞նչ որ միտքը դրել է՝ լինող անէ, իսկ եթէ արգելեմք իւր ձեռնարկելը գործից՝ գուցէ նա վնասուի, և այն ժամանակ՝ աւելի ցաւալի և անմոռանալի տպաւորութիւն պէտք է ունենայ մեր վրայ»։

— «Ի՞նչ էս ասում, ո՞չ մարդ, մեր տղան՝ դարնէ բանւոր լինի», տխրազին հարցրեց կինը։

— «Ի՛հ, ի՞նչ անենք, որ նա ուզում է այդ գործը անել. Մէկ անգամ՝ կարմրած երկաթէ շերտին մուրճ խփելը՝ նրան զբաւել է, թող գնայ, արհեստ գիտենալը վատ բան չէ»։

Կինը այլ ևս ձայն չ'հանեց, բայց սրտով մոր-

մոքում էր որդու բռնած գործին վրայ:

— «Հիմա՛ ինքը, Սիմօնը, ուր է», հարցրեց Գրեգոր աղան:

— «Չգիտեմ, երեխ' պարտեղումն է», պատասխանեց կինը:

— «Ծառային ուղարկիր՝ որ գնայ գտնէ և այստեղ բերէ»:

Կինը ուղարկեց ծառային:

Մե քանի րոպէից յետոյ՝ Սիմօնը եկաւ:

— «Որդի, ինչո՞ւ չես գնացել դարոց», հարցրեց հայրը մեղմօրէն, Սիմօնն ձեռքը բռնելով:

— «Այլ չեմ ուզում՝ ուսում սովորել, հայրեկ», պատասխանեց Սիմօնը, գլուխը վար կախելով:

— «Հապա ի՞նչ ես անելու»:

— «Գարբնութիւն եմ ուզում սովորել», խիստ ցածր ձայնով պատասխանեց Սիմօնը:

— «Ո՛ւմ մօտ», հարցրեց հայրը:

— «Գարբին Գալուստի մօտ», պատասխանեց Սիմօնը:

— «Ի՞նչ լայտնել ես այդ մասին նրան»:

— «Ո՛չ», պատասխանեց Սիմօնը:

Սե աշխ' գրեգոր աղան՝ դառնալով իւր ծառային, —

— «Գարբին Գալուստին ճանաչում ես», հարցրեց:

— «Այո՛, ճանաչում եմ», պատասխանեց ծառան:

— «Ի՞՞նչ, գնայ ասո՛ւ՝ որ շուտով այստեղ գայ:— Ասա Գրեգոր աղան քեզ ուզում է»:

Ծառան՝ խփոյն սլացաւ փողոց:

Սիմօնն ուրախութեանը չափ չ'կար: Մե քանի րոպէից յետոյ, գարբին Գալուստը արդէն գտնուում

էր Գրեգոր աղայի սենեակում: Գրեգոր աղան՝ ամէն բան, երկար, բարակ խորհրդածութիւններով պատմեց նրան՝ իր որդու մասին իսկ դարբին Գալուստը՝ առանց երկար խօսաբցութեան, ուրախութեամբ ընդունեց Սիմօնին իւր մօտը՝ ամսական ութը րուբլի ուճիկով:

Միւս օրը՝ Սիմօնը, առաւօտ վաղ գնաց իւր ցանկացած գործին:

Գ.

Մե կերակի երեկոյ էր:

Քաղաքական պաշտէզը լուսաորում էր էւէֆտորական լոյսերով, այնտեղ նուազում էին զինուորական խմբի նուազածուներն, որոնց շնորհիւ՝ ժողովրդի խուռն բազմութիւնը՝ հետ գհետէ խմբում էր պարտիզի ամէն մի շրջաններում: Այդ ամբօխը՝ իւր քնքոյշ սեռի հետ իմիասին՝ և նրանց ծանր, և նազելի քայլումքներովն՝ ներկայացնում էր ինչպէս մի խիտ անտառ, որ սկսում էր խօնալ, տատանել, երբ փչում էր հիւսիսային սառն քամին, և մասամբ էլ՝ նմանում էր մի ծաղկալց բուրաստանի՝ որ անուշ զեփեռու թւերով՝ սկսում էր ծածանել և շողշողալ:

Այդ պարտիզում աչքի էր ընկնում միայն մի երիտասարդ, որը շքեղ հաքնում՝ նստած էր միայնակ պարտիզի անկիւնում՝ ցած նստարանի վրայ, և զիտում էր անց ու դարձ անողներին: Սե օրովհետեւ՝ շատերը, իրեանց բարեկամներն և ծանօթներն հետ միասին ման էին գալիս՝ ինձ

Եւոսմ էր՝ որ այդ ժամանակ՝ նրան չէին պատահել իր ընկերներին. և այդպէս՝ ընկած էր խոր մտածմունքներին մէջ. և դուցէ՛ դուրեկան չէր նրան՝ առանց սիրելի ընկերակիցներին՝ մենակ զբօսնելն: Վերջապէս, լմող, պարզը ասեմ, որ այդ պարունը՝ պատմութեանս մէջ լինումս՝ մեզ ծանօթ Սիմօնն էր:

Քիչ ժամանակից լետոյ՝ մի անձանիօթ երկտասարդ (որը հասակով լինում էր Սիմօնից մեծ) մօտեցաւ նրան. և վաշխուռ քաղաքաւորութեամբ՝

— «Նա կարեւոր դործի համար ուղում եմ ձեզ հետ ծանօթանալ. խնդրեմ չըմերժէք. — Օսէրի Նազարեթովի Փափախեանց», ասաց նա սեղմելով Սիմօնի ձեռքը:

Սիմօնը՝ նմանապէս ուրախութեամբ և քաղաքաւորի ձև երով. — «Սիմօն Գրիգորովի Օհաննէսեանց». և այսպէս, միմեանց հետ ծանօթանալուց հետոյ՝ մի քանի վաշխեկան լուռ էին նրանք:

— «Նրեւի՛ ես ձեզ խանգարեցի՛ եղբայր», լռութեան կապը խզելով՝ ասաց Օսէրի:

— «Ի՞նչ էք ասում, պարոն Օսէրի, ի՞նչ հարց կայ խանգարելու», զարմացած պատասխանեց Սիմօնը:

— «Նա որովհետեւ՝ դուք, մենակ որ նստել էիք, և տխուր մտիկ էիք տալիս, խիոյն գուշակեցի, որ ձեր սրտում՝ մի տխրայի խորհուրդ կայ, և ես պատճառ ելայ նրա խանգարման. ուրեմն՝ ներողութիւն իմ խնդրում հատկապէս»:

— «Ո՛չ, պարոն Օսէրի՛ սէ, դուք սխալուած էք. ես՝ զրա համար տխուր էի, որ ընկերակից չունէի. և մենակ նստել էի անկիւնում. խոյ այս րոպէիս

իմ ուրախութեան չափ չբխայ, որ ձեզ նման ընկեր գտայ աշխիւ, պատուական»:

— «Նե՛ղէ այդպէս է, ուրեմն գնանք մի քիչ զբօսնենք», ասաց Օսէրի, և վեր կացան:

— «Դիտէ՛ք, ինչ կայ, եղբայր իմ Սիմօն, շարունակեց Օսէրի, մի խնդրե՛ք. . . որը եթէ չբխատարէք, ինչ մեռած կըտեսնէք»:

— «Ի՛նչ էք ասում, պարոն Օսէրի, այդ ինչ խօսք է. միւս անգամ դուքս չբայց այդպիսի բարբառ ձեր շրթունքներին. այդպիսի սարսուցացիչ աշտալայտութիւն», տխրամած ղէմքով և ցաւակիւ սրտով՝ ասաց Սիմօնը:

— «Այո՛, ճիշտ եմ ասում, եթէ չբխատարէք ինչ մեռած կըտեսնէք», երկրորդ անգամ կրկնեց Օսէրի:

— «Դարձեալ. . . ղէ՛հ, այս ինչ վշտալի դեպօղութիւն, ասացէ՛ք, տեսնեմ»՝ պարոն Օսէրի, ուրախութեամբ յանձս կառնեմ, եթէ կարողացայ կատարել»:

— «Այդտեղ չբխարդանալու բան չիլայ՝ հոգիս, միայն խնդրում եմ, շատ խնդրում եմ, որ հանձն առնէք մի անբաղդ երկտասարդի խնդրը, որ իւր յոյսը միմիայն ձեր վրայ է դրել այս աշխարհիս մէջ, դուք պէտք է նրան ազատէք կողոպտելների ձեռքից, և դուք պէտք է նրան բազաւորեցնէք»:

Սիմօնը զարմանք մնաց իւր այս նորածանօթ Օսէրի առաջադիւթեան վրայ. և մտածում էր՝ թէ ինչ բանի հետ անքնիր էին նրա ասածներն. — «Ձեր վրայ է իմ յոյսը, դուք պէտք է ինչ ազատէք կողոպտելներին ձեռքերից. դուք պէտք է ինչ բազաւորացնէք» և այլն:

Վերջ ի վերջոյ՝ Սիմօնը ցանկացաւ Օսէիի սրտին դաղտնիքները խմանալ, և նրա վերքերն բժշկել. ուստի՝ առաջարկում է.—

—«Առաջէք, ազնիւ Օսէի, ինչ է ձեր խնդիրը. հո՛ւ ամէն ժամանակ պատրաստ եմ, ոչ թէ միայն իմ ընկերի, այլ օտարներն նեղութեանը անգամ հասնել ու նրանց օգնել իմ կարողութեանս չափ, թէ փողով, թէ ուժով և թէ ամէն բանով»:

—«Եթէ այդպէս, առաջ Օսէիք՝ ուրեմն՝ այս պարտիզիցը դուրս գնանք, եղբայր, որովհետեւ՝ նուագի ձայնը մեր խօսաբացութիւնը խանգարում է. և հո՛ւ քեզ կը պատմեմ իմ օրտի բոլոր խորհուրդներն ու բաղձանքը». և դուրս ելան պարտիզից:

—«Դէհ, խօսեցէք, պատմեցէք, պարոն Օսէի, յայտնեցէք, տեսներք ինչ է ձեր այդ խնդիրքը», հետաքրքրութեամբ հարցրեց Սիմօնը:

—«Ես՝ մի որբ երիտասարդ եմ՝ եղբայր իմ Սիմօն, շարունակեց Օսէիք, ոչ հայր ունեմ, և ոչ մայր և ոչ ազգական: Իմ ծնողքս չաւտեանակա՜նութեան գերիլը մտնելով, թողին իրանց հարազատ որդուն բաւականին կարողութիւն. որպէսզի՛ նա, այս աշխարհքումս ուրախ կեանք վարէ, չը տեսնէ ոչ մի տառապանք: Բայց՝ թող նրանք գլուխները մէկ վեր բարձրացնեն խոր գերեզմաններից ու տեսնեն իրանց որդուն, թէ՛ ինչ նեղութեան մէջ է, ինչպէս են նրան կողոպտում անգութ արաւածները. ո՛հ, տէր իմ... դիտե՛ք սիրելի Սիմօն, մի քիչ կանկ առնելով նորից շարունակեց, հայրս՝ ինձ՝ թողել էր հարիւր հազար ըուրլի. լաւ ուշք դարձուր՝ հարիւր հազար եմ

ասում. իհարկէ՛ ամէնքիս համար էլ՝ շատ հեշտ է լեզուով ասելն հաբիւր. հազար, ըուրլի. Պա՛ սիրելիս, կատարեալ գումար է. և մի ամբողջ գերդաստանի տալագայ, Բայց՝ ես կամեցայ նորից անհեղեղ այդ գումարը. ուստի ընկերներ դուայ, և սկսեցի վաճառականութեամբ պարապել: Բայց՝ ինչ է պատահում ինձ այդ ժամանակ՝ պէտք է պատմեմ քեզ լիովին»:

—«Մի տարուց յետոյ՝ վաճառականութեան (վերաբերում) կանոնների համաձայն՝ ցանկացայ հաշիւ պահանջել այս իմ ընկերից. և ինչ եմ տեսնում, վաճառականութեան մէջ մտցրած ընդհանուր գումարս՝ ոչ թէ անկացել է, այլ՝ գլուխ գումարից էլ՝ մի քանի հազար պակասել. ո՛հ, այդ ինչ է նշանակում—եթէ ոչ.—կողոպտութիւն: Աւայն օրից մերժեցի ընկերութիւնից՝ այդ կողոպտիչին: Եւ որովհետեւ՝ ահագին վաճառատունք՝ կարելի չէր մինակ կառաւարել, ընտրեցի մի ուրիշը ինձ ընկեր: Պա էլ առաջինի նման դուրս եկաւ. և դրան էլ դուրս արի: Յետոյ մի ուրիշը ընտրեցի, դա էլ նրանց պէս... և դրան էլ՝ դուրս արի: Աւայսպէս՝ ընկեր դարձողը ինձ կողոպտեց, և հարիւր հազար ըուրլուց, մնաց միայն յետոն հազար ըուրլի: Հիմա՛ ես փակել եմ իմ վաճառատունը և ընկել եմ քաղքից քաղաք՝ ինձ համար մի բարի ընկեր ճարելու. և ես գտել եմ այս ըուրլիս այդ բարի ընկերին», խօսքը վերջացնելով՝ ապառնում էր Սիմօնի պատասխանին:

Օսէիի խօսաբացութեան վերջին պարբերութիւնը յսկուց յետոյ՝ մի անսպասելի ժպիտ էր արտա-

ցորում Սիմօնի դէմքից. այդ նշանակում էր, որ նա՝ արդէն հասկացել էր Օսէփի միտքը. բայց լռում էր, և չէր ուզում պատասխանել:

Օսէփը նկատելով նրա դէմքի ժպտը շարունակեց.—

— «Գիտէս, Բղբայր իմ Սիմօն, ես լաւ մարդկանց սիրում եմ հօգուով, իմ մահուանիցս յետոյ բոլոր կարողութիւնս նրանցն է, թող բարով վաշիւն ու ինձ ողորմիս տան: Բայց՝ համարեալ, մի ամբողջ տարի է լինում, որ ես որոնում եմ այդպիսիներին, որպէսզի՝ միասին ապրենք, ինչպէս եղբայր. ու յետոյ էլ՝ իմ մահուան ժամանակ՝ յանձնեմ բոլոր կարողութիւնս նրանց ու գնամ իմ ծնողներէս մօտ: Այսպէս որոնելով մի բարի ընկեր, ընկալ այս քաղաքը. շատ հարց ու փորձ արի, և վերջապէս՝ գտայ իմ որոնածը. այո, գտայ: Բայց՝ շատ ավստոսում եմ նրա համար՝ որ ձեզ նման մի բարի ժառանգ՝ այդպիսի կեդոտ և անարդիւն դործով է սլարապում, այն է՝ դարբնութիւնով: Ամբողջ օրը շարաշար սանջում է, իսկ առածը մի քանի կոպէկ. այդպէս է՞ք, սիրելի Սիմօն», հարցրեց նա:

— «Շատ ճիշտ էք խօսում, այդպէս է, ուրախ դէմքով պատասխանեց Սիմօնը:

— «Դարբնութիւնով՝ անկարելի բան է՝ փողի տէր չիս կարող լինել, Սիմօն ջան: Թէպէտ հայրդ շատ հարուստ է, բայց՝ քեզ լինէ օգուտ նրա հարստութիւնից, դու պէտք է աշխատես, որ այդ հարստութիւնը քո ճակատի քրտինքով ձեռք բերես. հակառակ դէպքում, եթէ այդ դարբնու-

թիւնովդ փողի տէր ալ լինես, այնու ամենայնիւ՝ դարձեալ անուն չես ունենար, որովհետեւ՝ բաւական է, եթէ մի անգամ՝ հայեացք ձգեն քո վրայ, և ասեն, թէ՝—«Սիմօնը՝ դարբին է», որը՝ ամենացածր և ամենակեղտոտ գործն է. իսկ վաճառականութիւնը՝ արդէն յայտնի է, որ ամենահարգելի և պատուական արհեստն է: Այդպէս է, թէ ոչ. դու ասա, սիրելի Սիմօն»:

— «Շատ ճիշտ էք խօսում, սիրելի Օսէփ, ես շատ շնորհակալ եմ ձեզանից, որ դուք՝ ինձ բարի էք ցանկանում. այո, հնազանդ եմ ձեր կամքին, և ընդունում եմ ձեր խորհուրդներն»:

— «Ուղիղն ասացէք, միանձն էք ինձ հետ՝ անբաժան սիրով, և պէտք է կատարէք այն բոլորը՝ ինչ որ ես՝ ձեզ առաջարկեմ»:

— «Այո, այո, և դարձեալ այո. այն՝ ամենակարող Աստուծոյ մէկ անունը վկայ՝ որ իմ խօսքերի մէջ՝ սուտ չըկայ», վճռական կերպով պատասխանեց Սիմօնը:

— «Տեսնենք, տեսնենք, Սիմօն ջան. . . ես մեծ յոյսեր ունիմ ձեր վրայ. . . Բայց՝ գիտէ՞ք, մէկ բան կայ՝ սիրելիս». . . շարունակեց Օսէփը՝ երբ տեսաւ որ Սիմօնը՝ յամենայն դէպս՝ միացած է իւր հետ:

— «Խնչ կայ, ասացէ՞ք, շատ հետաքրքրական է ինձ լսել այդ». . . ասաց Սիմօնը:

— «Ե՛րբայր, երբէք չեմ սպասել, որ դուք՝ ինձ հետ այնպէս վարուիք, ինչպէս առաջինները, այդ անկարելի բան է, որովհետեւ ձեր բարեսիրութիւնը՝ արդէն ինձ լաւ յայտնի է: Բայց մտածելու բանն այս է, որ մարդս մի գործ՝ որ անում է,

Հիմքը պէտք է ամուր բռնէ, թէպէտ ես առաջի ժամանակներում անխորձ էի: Ուրեմն՝ ուղիղն ա- սացէք, միանձն էք ինձ հետ՝ անբաժան սիրով, և պէտք է կատարէք այն բոլորը՝ ինչ որ ձեզ առաջարկեմ»:

— «Այսինքն»

— «Յայնքն՝ ես ուզում եմ ասել, թէ՛ տարիները, որ գալիս՝ անցնում են մինը միւսի ետեւից և շրջաններ են կազմում՝ կարող են մեծացնել և փոփոխել նաև՝ նոյն իսկ մարդու հասակը, բար- ձրացնել նրա հասկացողութիւնը, մինչև անգամ փոփոխում են նաև մարդու բնաւորութիւնն էլ: Դրա համար՝ ես ցանկանում եմ գործի Հիմքը ամուր բռնել, և այդ իսկ խորհրդով՝ ձեզանից էլ խնդրում եմ, որ ինձ ապահովացնելու համար՝ կանխիկ երեք հազար ռուբլի շնորհեք՝ իբ- րև գրաւ, և ապա՝ սկսե՛ք շարունակել մեր գործը, համաձայն էք»:

— «Ուրախութեամբ, Օսէյի ջան, թող այդպէս լինի. միթէ իմ խիղճը մեռած է՝ երբ դուք՝ յի- սուհն հազար ռուբլի՝ գումար դրամ գործի մէջ էք մտցնում և ինձ էլ առանց՝ մի որ և է դրամագլխի ընկեր էք անում, ես՝ յանձն չառնեմ՝ իբրև գրաւ՝ ձեզ երեք հազար ռուբլի վճա- րելու»:

— «Ուրեմն գործը վերջացած է, սիրելի Սիմօն»:

— «Այո՛, արդէն իսկ վերջացաւ»:

— «Շատ լաւ. կարող ենք վաղը ճանապարհ ընկնել»:

— «Կարող ենք... բայց՝ նախքան ճանապար-

հորդելներս՝ մեր ընկերական սրայմանների մասին՝ պէտք է յայտնեմ ծնողներին, և աշխատիմ երեք հազար ռուբլի գումարն էլ ձեռք բերել, և ան- միջապէս ճանապարհորդել»:

— «Բայց լաւ, Սիմօն ջան, թող կըտան արդեօք քո ծնողները՝ որ օտար երկրում պանդխտիս. կամ կ'յոժարըն այդ դոշուած գումարը, — երեք հազար ռուբլին՝ միանուագ քեզ յանձնելու»:

— «Ինչ տղայական բաներ ես մտածում Օսէյի, միթէ, իմ հայրը անգէտ է, որ արգելք դառնայ, երբ տեսնում է, որ մի ուրիշը՝ իրա որդուն փողի տէր է դարձնում. և մանաւանդ՝ երեք հազար ռուբլին էլ որ տալիս է՝ քառապատիկ, հազարա- պատիկ շահերով ինքից իրա գրպանը պէտք է մտնի»:

— «Այդ այդպէս է, սիրելիս երեք հազար ռուբլին՝ ինչպէս ասացի՝ իմ մօտ կըմնայ մի քանի տարի. և այդ տարիները ընթացքում՝ երբ տես- նում եմ, որ դու՝ հաւատարիմ եղբոր նման՝ աշ- խատար ինձ հետ, այն ժամանակ նորից յետ կըդարձնեմ այդ գումարն ձեր հօրը, Բայց ո՞վ գի- տէ, հայրդ կարելի է ուրիշ կերպ դատէ, ու մեր գործը խանգարէ»:

— «Միամիտ կաց, սիրելիս, իթէ հայրս չըհա- մաձայնի՝ ես կարող եմ նրան համոզել: Ուրեմն՝ հրամմեցէք, գնանք մեր տունը, որպէսզի՝ միա- ձայն խորհրդով՝ այս մեր ընկերական սրայման- ներն յայտնենք ծնողին»:

Նրանք գնացին:

Միւս օրը, առաւօտ լիա՛ղ՝ Գրիգոր աղայի դռան առաջ կանգնած էին երկու թամբա՛ծ լաւ ձիեր, և երկու երեսասարճ՝ դռնից դուրս գալով՝ նստան այդ ձիանների վրայ և ընկան ճանապարհ։—Մինը՝ Սիմօն էր, իսկ միւսը՝ Օսէյիւր։

Սիմօնի ծնողները թէպէտ շատ ջանք էին դրել, շատ ողբացել, լացել, որպէսզի՝ արգելեն իրանց որդուն՝ մի աչնակի՝ օտար և անխորճ մարդու հետ գործ անելու, որովհետեւ՝ իրանք շատ բաների մէջ փորձուած լինելով, նոյնազուշակում էին, որ այդ տեսակ մարդկանց մեծ մասը խարդակ են լինում. բայց լինէ՛լ անէլին՝ իրանց միեռնաբերին, իրանց աչքերի լուրին, մի հատիկ՝ քաղցր դաւակին չ'տիրեցնելու, նրա սիրտն չ'ըլկրաւորելու համար՝ յանձնեցին այդ երեք հազար բուրլին. որը՝ նրանց համար՝ գրէ թէ, երեք կոպէկի տեղ էր բռնում, և խրատեցին, որ այդ գումարը՝ իր ծոցի մէջ՝ պինդ պահէ, և չ'ըտայ նրան, մինչև որ չ'ըգնայ, չ'ըտեսնի նրա առևտրական բոլոր գործերն։ Հետեւապէս՝ ծնողական յուզուած սրտերին անգործութիւն տալու համար՝ պատուիրեցին, որ ինչ ժամանակ իր ընկեր Օսէյին հետ՝ հասնում է նրա բնակութեան տեղը՝ շուտով նամակ գրէ իրանց։

Արպէս՝ ճանապարհ ընկաւ Սիմօնը՝ իւր նոր-ընտիր եղբօրը Օսէյին հետ։

Մեր այս երկու ձիաւորները խօսաքցելով շարունակ առաջ էին գնում՝ անցնելով կամրջներ, ճիւղերով լեռներ, թռչելով մացառներ լճայից, և վերջապէս կէս օր էր՝ որ հասան մի խիտ անտառի, որտեղից՝ ոչ կաշուտակ երկինքն էր երե-

ւում և ոչ փայլուն արևը. կարծես մռայլ՝ մութ գիշեր լիներ։ Սոսկումը պատեց Սիմօնին. նա դուռն էր իւր ամբողջ մարմնով ու մտածում էր, թէ՛ արգեօք, եթէ այս աւազակային տեղը մինը հարձակուի մեզ վրայ, մենք լինէ՛լ պէտքէ անենք, քանի որ՝ ոչ մի գէնքի կտոր չ'էր գտնում մեզ մօտ գիծադրելու թշնամուն։

— «Պարոն Օսէյի, գիտէ՛ք, դուք լաւ բան չ'ըգործեցիք», դառնալով իր ընկերին՝ ասաց Սիմօնը։

— «Ի՞նչ պատճառաւ»։

— «Որովհետեւ դուք գիտէ՛ք, որ այս ճանապարհներն իսկական աւազակային տեղեր են՝ հապա ինչո՞ւ արգելք դաւաք դուք իմ ծնողներին՝ երբ նոքա ինձ գէնք էին առաջարկում»։

— «Միամիտ կաց, Սիմօն, ես՝ այստեղաց բոլոր աւազակներին, ամէն մի ծառին, ամէն մի քունջ ու պուճաղին ծանօթ եմ. իմ ոսկորներս այստեղ է հաստաց'լ, իմ հասակս՝ այս անտառներումն է մեծացել»։

— «Այդ լինէ՛ ես ասում. միթէ»... ընդհատեց Օսէյին խօսքը՝ դողալով։

— «Ոչ. սխալ էք. գիտեմ, որ այն ուզում էիք ասել, թէ՛ «ուրեմն աւազակ էք», բայց ոչ. որովհետեւ՝ ես շատ եմ սիրում որսորդութիւն, դրա համար, իմ կեանքի ամիսամեծ մասն էլ՝ շարունակ այստեղ եմ անցկացնում՝ գայլեր, արջեր և ուրիշ կենդանիներ սպանելով»։

Սիմօնը որսորդութեան ձայնը որ լսեց, քիչ հանգստացաւ ու հարցրեց.—

— «Շատ իրաւ, եթէ դուք որսորդութեամբ շատ

էք պարապում, ապա ինչո՞ւ առանց զէնքի դուրս եկաք՝ այս վայրենի տեղերում»:

— «Ու՛ր, Օսէփը առանց զէնքի մի ըստէ կեանք չունի», ասաց նա ու լիէշի տակից՝ հանեց սուրը պատեանից, ու պսպղացնելով օդի մէջ, դարձեալ դրեց տեղը:

Սիւմոնը ամբողջ մարմնով դողում էր. նա էլ չբերանէր թէ՛ ինչ աներ, նա հաւատացած էր, որ անպատճառ մի փորձանք է գալու իր գլխին. իսկ այդ փորձանքից ազատուելու՝ երբէք չըկար մի հնար: Նա դանդաղ կերպով գնում էր առաջ, ձիւն կամքին թողնելով սանձը: Նա ընկզմուած էր խոր մտածմունքների մէջ...

Օսէփը նկատելով իր ընկերի վախը, նրա մարմնի դողումը՝ սկսեց խօսել.

— «Գ՛լախենաս, եղբայր իմ Սիւմոն, քանի որ ես քո հետդ եմ՝ քեզ ոչ մի փորձանք չի՝ պատահել»:

Օսէփի խօսքերը՝ քիչ հանգստացրին Սիւմոնի բաբախող սիրտը: Նրանք մտրակելով ձիաններին, շտապեցին առաջ:

— «Սիւմոն ջան, խօսեց Օսէփը, այստեղ մօտիկը մի աղբիւր կայ, գնանք այդտեղ քիչ հանգստանանք ու մի փոքր էլ ճաշենք, քաղցած ենք, յետո՛յ՝ շարունակենք նորից մեր ճանապարհը. արդէն չորս ժամ մնաց մեր երկրին հասնելու»:

— «Ա՛յո, գնանք, ճիշտ որ քաղցած ենք», ասաց Սիւմոնը ու շեղուելով ճանապարհից՝ գնացին աւելի մոտ ձիաներին ու կանկ առան՝ մի փոքրիկ աղբիւրի մօտ, որը վաղու մէջ էր հաստ ծառի բնի կողքից: Նրանք ձիաներից վախ իջնելով՝

կտպեցին ձիաններին՝ մի խոտաւէտ տեղ ու նրստան այդ ճիւղացող աղբիւրի մօտ... պարկերից հանեցին հաց, պանիր, կարմրացրած միս և մէկ շեր էլ գինի, ու սկսեցին ճաշել:

Նոր նրանք մի քանի բրդուճ կերան, յանկարծ Օսէփը ձայնեց.

— «Դէ՛հ, Սիւմոն, հանիր, հօդդ տուած գումարը տեսնենք, թէ՛ ճիշտ երեք հազար է, թէ՛ սակաւ»:

Սիւմոնի վրայ կարծես սառը ջուր լցրին. նրա դէմքը խիլոյն փոխուեց, ձոյնի գոյն դարձաւ. նա ոչ մի բան չըգտաւ պատասխանելու և լուռ կացաւ:

— «Զէ՛ս իմանում, Սիւմոն, քեզ հետ եմ. ասում եմ՝ հանիր, հօդդ տուած փողերը, տեսնենք՝ ուղիղ երեք հազար է, թէ՛ քեզ խաբելով՝ սակաւ է տուել», հրամայական ձևով ասաց Օսէփը:

— «Ո՛ւ, նա իմ աչքի առաջ համրեց երեք հազար բուրլի ու յանձնեց ինձ. իմ հայրը՝ իր որդուն չի խաբել», ասաց Սիւմոնը դողալով:

— «Դու չէ՛ս լսում իմ ասածը, ձայնեց Օսէփը ու ոտքի կանգնեց՝ սուրը հանելով պատեանից դէ՛հ, շուտ արա, յանձնը, այդ փողերը ինձ, եթէ ոչ՝ գլուխդ զատում է մարմնիցդ այս սուրը»:

Սիւմոնը՝ ոտքերը ընկաւ Օսէփին, լաց եղաւ. բայց Օսէփը վարկեց նրան իր ոտքով ու ձգեց հեռուն, և բարձրացնելով սուրը, որ պէտք է իջեցնէր Սիւմոնի գլխին, նա սկսեց աղաղակել.

— «Ա՛ռ, ահա, քո պահանջած փողերը, ի սէր Աստուծո՛յ՝ ինձ մի սպանիր, խղճս մատաղ հասակից, աղաչում եմ խնայիր կեանքիս, առ, փողերը ահան, տալիս եմ»:

Օսէփը առաւ նրա ձեռքից երեք հազար

բուբլին և դրեց գրպանը: Խեղճ Սիմօնին էլ սկսեց կապել թօկերով այդ աղբիւրը մօտ ծառի՝ հաստ բնին, ու ինքը նստելով իր ձիուն, Սիմօնի ձիուն սանձից էլ բռնած, անյայտացաւ, այդ խիտ անտառների մէջ:

Դա՛ աւազակ էր:

Դ.

Տեսնենք, լո՛ւ է՛ Սիմօնը լինչ եղաւ. մնաց արդեօք այդ ծառին կապած, թէ՛ մի որ և է միջոցով, կամ՝ մի բարի մարդի ձեռքով ազատուցաւ այդ դառն արկածից:

Ո՛չ, նա դեռ կապուած էր այդ ամպի տեղում. ո՞վ կարող էր յանդգնել՝ այդ անմարդաբնակ և աւազակային վայրերին մօտենալ, քանի որ ամենահզօր, ամենաքաջ մահկանացուն անգամ՝ դեռ չէր համարձակուում, դեռ վախ էր գգում իրան՝ այս մոլթ, և մռայլ, և անդնդային անտառում . .

Վրայ հասաւ գիշերը. չրճակայքը աւելի մռայլուեց. Սիմօնի աչքերը ոչինչ բան չէին տեսնում, կարծես նա փակուած լինէր մոլթ բանդում. իսկ նրա ականջներին՝ բացի աղբիւրը կարկաչունից, ոչ մի ուրիշ ձայն չէր լսում. թռչունները անգամ մտի էին գգում իրանց այսպիսի տեղեր բնակութիւն ուստի՝ ոչ մի թռչուն չէր գտնում այդտեղ. շնչաւորն ձայն չէր լսում նա, որպէսզի՛ յոյս ունենար իր փրկութեանը. նա սոսկում էր, թէ ահա՛ ուրիշ՝ ուր չէ՛ մինը իրան բռնում, ոչնչացնում է այս մոլթ ստուերի մէջ. ուստի նա կաշում էր ծառին, վախից լացը դադարեցնում և աչքերը յա-

կում էր. որ չըտեսնի իր կեանքի կորուստ սալառնացող արհաւիրքներն . .

Կէս գիշեր էր: Սիմօնը այլ չէր կարող զսպել իր լացը. նա վախը թողնելով մի կողմը, սկսեց բարձրաձայն լաց լինել, օգնութիւն կանչել, Աստուծոյ ապաւինել. Բայց նրա ձայնին՝ արձագանք էին տալիս՝ միայն հեռու անտառի խորքերից. նա այսքան չարչարանքներն մէջ՝ դարձեալ չէր գղջա, չէր գգում և մտաբերում իր տարօրինակ գործերն. և ահա, յանկարծ՝ ծառերի միջից նկատուած է, որ իրանից քիչ հեռու՝ մի մարդկային ստուեր է շարժուում, որը կարծես՝ քիչ-քիչ իրան էր մօտենում: Սիմօնի թուրք բերանում չորացաւ՝ տեսնելով այդ իրան մօտեցող ստուերին. նա ամբողջ մարմնով սկսեց դողալ, վաթաթուեցաւ ծառին՝ աչքերը չըհեռացնելով շարժուող ստուերից: Այդ լոպէին՝ նրա միտքը ընկաւ իւր հանգուցեալ մամի խօսքը, որ ասում էր շատ անգամ իրան. «գիշերը որ դուրս ես գնում, սիրելիս, պէտքէ՛ չըվախենաս մոլթ խաւարից. իսկ երբ վախեցար, այն ժամանակ՝ սատանան իրա կերպարանքով իսկոյն դալիս է դէմդ ու քեզ սկսում է վախեցնել. իսկ այդ միջոցին՝ եթէ երեսդ խաչ հանես՝ իսկոյն, նա անյայտանում է». այսպէս՝ նա մտաբերելով իր մամի խօսքը՝ ձեռքը շարժեց, որ ուզում էր խաչալինքուել, բայց տեսնելով որ ձեռքը չի շարժուած՝ այն ժամանակ՝ նա գլխի ընկաւ, որ ձեռքերը կապած են ծառի բնին:

— «Ո՛հ, տէր իմ, խղճա՛ ինձ, մի սպանիր», հաղիւ լոնի ձայնով՝ սղաղակիւ Սիմօնը, երբ ստուե-

որ՝ արդէն կենդանի մարդ դարձած՝ կանգնած էր Սիմօնի դէմ: Նա հագած էր ոչխարի մորթուց պատրաստուած մի հաստ մուշտակ, գլխում ծածկած ունէր մի ահագին քիւլլահ, մինչև աչքերին իջեցրած, որը նոյնպէս պատրաստած էր ոչխարի մորթուց, և ձեռքն էլ բռնած ունէր մի հրացան: Նրա քիւլլահն տակի սլաղացող աչքերից նկատուում էր, որ նա իսկ և իսկ այն Օսէփն էր, որը քիչ առաջ կողոպտելով Սիմօնին, կապեց նրան այդ ծառին ու ինքը փախաւ, գնաց: Այո, դա նա էր, բայց մեր Սիմօնը չէր ճանաչում, որորհետեւ՝ նա փոխել էր իր հագուստը: Բայց ինչո՞ւ նա նորից վերադարձաւ Սիմօնի մօտ, մեթէ, նորից պէտք է ընկերանայ՝ նրա հետ:—Ո՛ր, նա առանց ձայն հանելու՝ քակեց Սիմօնի կապանքները, և ձեռքից բռնելով տարաւ նրան մի ճանապարհի մէջտեղում կանգնեցրեց. իսկ այդ ժամանակ՝ Սիմօնը ոչ մի ձայն չէր հանում, այլ՝ լուռ հետևում էր նրան:

—«Ահա, եթէ՛ այս ճանապարհով գնաս, շարունակեց Օսէփը՝ ցոյց տալով Սիմօնին տրամտեան կողմը, կըգնաս ուղղակի քո հայրենիքը. իսկ եթէ՛ այս ճանապարհով շարունակես քո ընթացքը, ցոյց տալով արևելքը, կըգնաս օտարութիւն»:

—«Ես՝ շատ շնորհակալ եմ ձեզանից՝ ով բարի մարդ. բայց միայն՝ խնդրում եմ ձեզանից՝ որ ասէք ինձ, ո՞վ էք դուք», հարցրեց Սիմօնը:

—«Ես՝ Աստուածանից ուղարկուած մի բարի հրեշտակ եմ, եկայ ձեզ ազատելու այդ դառն վիճակից. և այժմ նորից վերանում եմ երկինք», ասաց Օսէփը և անյայտացաւ իսկաւ անտառներին

միջում:

Սիմօնը զարմացաւ, թէ՛ ինչպէս մի վայրկեանում անյայտացաւ իր աչքից: «Ճիշտ որ՝ դա Աստուածն է, կամ Աստուծոյ որդին», ասում էր Սիմօնը ինքն իրան. ու մթութեան մէջով ընթացաւ առաջ՝ դէպի օտարութիւն, որովհետեւ՝ նա մտածում էր, որ չեթէ ես գնամ հայրենիք, ինչ եմ պատասխանելու իմ ծնողներին. լաւ է որ գնամ օտարութիւն, փող աշխատեմ հօրս տուած գումարը վերադարձնեմ, ու այն ժամանակ՝ աւելի վստահ և աւելի ուրախ դէմքով ներկայանամ նրանց»:

Սիմօնը՝ այդ վայրենի անտառներից անցնելով՝ արդէն բացուել էին նրա առաջ, հարձ և դաշտային ճանապարհներ. այժմ նա առանց երկիւղ կրելու ընթանում էր առաջ: Արևելքում՝ հորիզոնը քիչ-քիչ սպիտակում էր: Այդ ևս աւելի ուրախացուց Սիմօնին, որովհետեւ՝ նա ազատ կարող էր տեսնել իւր շրջակայքի սարերը, ձորերը, դաշտերը, հովիտները, որոնք՝ անձանօթ լինելով՝ հետաքրքիր էին դառնում նրան:

Այսպէս նա առաջ գնալով՝ սլատահեցաւ մի գիւղացու, որը երկու աւանակ առաջ ձգած՝ գալիս էր անտառից փայտ տանելու: Սիմօնը ուզեց նրանից իմանալ, թէ՛ այս ճանապարհը ո՞ր է տանում իրան: Եւ նրան բարովելուց և պատասխանը առնելուց յետոյ, Սիմօնը հարցրեց:

—«Բարի գիւղացի, խնդրում եմ ասես, այս ճանապարհը ո՞ր է տանում ինձ»:

—«Պու զարթո՞ր ես», հախքան պատասխանելը Սիմօնի խօսքերին, հարցրեց գիւղացին:

— «Այն, ես այստեղացի չեմ»:

— «Այս ճանապարհը՝ քեզ տանում, հասցնում է մի մեծ ու հարուստ քաղաքի, որտեղ աղքատին անգամ փողի տէր է դարձնում», սլափախաճեց գիւղացին:

— «Դեռ շատ հեռու է այդ քաղաքը», հարցրեց Սիմօնը ուրախացած:

— «Ո՛չ, այստեղից մինչև այնտեղ՝ արդէն շատ քիչ է մնացել, հինգ ըսկէ հազիւ թէ տե է», սլափախաճեց գիւղացին և չիւ, չիւ, ասելով, խփեց աւանակներին իւր ձեռքի բռնած ճիւղոտով՝ ու անցաւ Սիմօնից:

Սիմօնը շտապ-շտապ ընթացաւ առաջ. և ճիշտ գիւղացու ասածի նման՝ մի քանի ըսկէում հասաւ այդ քաղաքին. Նա իր կեանքի մէջ՝ չէր տեսած այդպիսի մեծ ու գեղեցիկ տներով և սլափախաճեց ըսկով դարձաւորաճ մի քաղաք, որի փողոցներում՝ ժողովրդի բազմութիւնը այնպէս էր, ինչպէս եկեղեցու գաւթում՝ մեծ տօն օրերում:

Սիմօնը որոշեց, որ այս քաղաքի մէջ ինքը ուրիշ գործ չի կարող անել, բացի մշակութիւնից: Եւ մշակութիւնն էլ այստեղ մեծ դէք էր կատարում, որովհետեւ բնակիչներն մեծ մասը աղաներ էին. . . Նա փոխելով իր վրայի հագուստը՝ հագաւ մշակի շորեր ու գնաց կանգնեց շուկայում:

Գիւղացու ասածի նման՝ ինչպէս վերը գրած էի, Սիմօնը չորս տարուայ ընթացքում կատարեալ գումարի տէր դարձաւ: Նա բացի այն երեք հազարից, աշխատել էր նաև տասը հազար ըսկով, բայց և այնպէս՝ չընայած որ մեծ բաղքի էր հասել,

նորից միտքը փոխեց, և որոշեց գնալ հայրենիք. որովհետեւ նա շատ էր կարտացել իր ծնողներին. նմանապէս այդքան տարուայ ընթացքում ոչ մի նամակ չէր գրել իր ծնողներին. և ծնողներն էլ չըգիտէին իրանց որդու որտեղ լինելը, որպէսզի՝ կարողանային, կամ նամակ գրել և խմանալ նրա դրութիւնը և կամ՝ հակառակ դէպքում՝ գային իրանց սիրելի որդուն տեսնելն. նրանք՝ այնպէս էին գուշակում, թէ՛ իրանց որդին այս աշխարհումը չէր, նա երկնքումն էր և ոսկորներն՝ գերեզմանի ցորտ չատակում:

Սիմօնը վճռեց վաղը անսպառաճաւ հայրենիքի ճանապարհը բռնել. և նա այդ մտադրութեան մէջ՝ ուզեց լուրջ կերպով զննել այդ քաղաքի բոլոր դաշտերը, ձորերը, անտառները ու վտակները, և գնաց ման գալու: Նա երկար ման գալուց յետոյ, նստեց մի բլրակի տակ, հանեց իւր փողի քսակը և ուզեց երկրորդ անգամ հաշուել ու տեսնել, թէ՛ ճիշտ տասնութեք հազար է իւր ունեցածը. և նա՝ դատարկելով քսակից փողը գետնու վրայ ու չը՛խկ—չը՛խկ համբելով՝ ցկու՛մ էր նորից չը՛խկ քսակի մէջ:

Մի ասիւր, այդ միջոցին մինը քնած է լինում բլրի գագաթի վրայ, և չը՛խկ—չը՛խկոցի ձայնը լսելով, արթնանում է՝ և ցած նայելով, լինչ է տեսնում, մինը նստած մարդագետնի վրայ և կողքին էլ զիգած անթիւ ոսկի՝ հաշուում է: Նա մատը կծում է, տեսնելով այդքան ոսկին. և ուզում էր գնալ՝ յարձակուել նրա վրայ ու խլել ոսկին, բայց չէր համարձակուում, որովհետեւ՝ գէնք չունէր, և

վախենում էր կեանքի կորուստից, թէ՛ մի գուցէ, նա զննուած լինի և իրան սպաննէ: «Բայց չէ՛, այդպէս չի լինիլ. մարդս խելքով պէտք է գործ անէ», ասաց նա ինքն իրան ու վեր կենալով՝ զգուշութեամբ հեռացաւ այդ բլուրից ու գնաց մտաւ մի փոսի մէջ, և այնտեղ մի քանի հատ քար հաւաքելով՝ զրեց միատեղ, և շուրջն էլ՝ մի քանի տեսակ զրամներ ցանցնելով, հեռացաւ, գնաց դէպի քաղաքի կողմը ու մի սլատի տակ նստեցաւ. յետոյ՝ իւր ոտքի մէկը սկսեց փախսնելով փաթաթել, և մի փայտ էլ ձեռքը առնելով՝ կաղ ի կաղ զիմեց դէպի այն բլուրի տակ՝ նստող մարդուն, այն է՝ Սիմօնին: Սիմօնը՝ այդ ժամանակ վեր էր կացել բլուրի տակից ու գալիս էր քաղաք: Հանդիպելով նրանք միմեանց՝ կանգ առան ու բարևեցին:

— «Այդ ի՞նչ է պատահել ձեր ոտքին՝ այ՛ մարդ», հարցրեց Սիմօնը՝ նրա փաթաթած ոտքին նայելով:

— «Անգութ աւաղակին հրացանը տրաքուեց ու նրա գնդակը խրուելով իմ ոտքի մէջ՝ ահագին վէրք բաց արեց», պատասխանեց Տիգրանը՝* իւր փայտի վրայ յենուելով:

— «Աստուած ողորմել է քեզ, բարև մարդ, որ գնդակը ոտքիտ է դիպել. Աստուած ո՛չ արաոցէ, ելժէ գլուխիս, սրտիդ կամ մի ուրիշ վտանգաւոր տեղիտ զիպէ՛ր՝ այն ժամանակ անյուսալի էր քո կեանքը»:

— «Այո՛, շատ հաւանական է. բայց թողնենք

* Ծանօթութիւն. Բռն անուան փեղը՝ Տիգրան անուանեցին՝ նրան:

այդ խօսաքցութիւնը, ես քեզ մէկ ուրիշ խօսք ունիմ ասելու»:

— «Պատրաստ եմ լսելու»:

— «Ե՛կ այս ճանապահի կողքին, ասաց Տիգրանը, ու Սիմօնի թևից բռնելով տարաւ ճանապահի կողքին: Վերջապէս՝ իմ սրտի գաղտնիքը ստիպուած պէտք է ձեզ յայտնեմ, ո՛վ բարև մարդ, շարունակեց նա. և յուսով եմ, որ ձեր մէջ կըսա՛հեք՝ մինչև մութ գերեզման իջնելը»:

— «Հաւատացի՞ր, որ իմ մէջ բիւրաւոր գաղտնիք կան. և մէկը մինչև օրս չե՛ գուրս եկած, և դարձեալ կըմնան յաւիտեան»:

— «Սիրելիս, շարունակեց Տիգրանը՝ ցածր ձայնով, ահա՛, երկու ամիս է, որ ամէն գիշեր երազումս երևում է Քրիստոս ինքը ու ասում է ինձ. «սիրելի Տիգրան, դու պէտք է բաղդաւորուիս. այս ինչ տեղը՝ երկու սաժէն ու կէս խորկութեան մէջ՝ պղինձով ոսկի է թաղուած, որը քեզ է պատկանում, գնայ, փորելը ու հանիլը». բայց ես՝ ի՞նչպէս կարող եմ փորել, քանի որ՝ ոտքս այս զրութեան մէջն է. ուստի՝ քեզ եմ զիմում, որպէսզի՝ դու փորես՝ հանես այդ պղինձով լի ոսկին. որը՝ յետոյ սկսենք միմեանց մէջ հալալ բաժին անել. համաձայն ես»:

— «Ո՛րտեղ է թաղուած այդ ոսկին. գիտե՛ս նրա տեղը». հարցրեց Սիմօնը հետաքրքրութեամբ:

— «Այո՛, գիտեմ, բայց քեզ չեմ ասել, մինչև որ խօսք չըտաս»:

— «Ուրախութեամբ, սիրելի բարեկամ, ուրախութեամբ: Գնանք միասին, դու ինձ տեղը ցոյց

տուր, ես կ'աշխատեմ փոքրել. իսկ երբ հանեցի, այն ժամանակ՝ արդարասէր հոգուով, համահասար բաժանենք միմեանց մէջ», ուրախացած ասաց Սիմօնը:

— «Ձէ, այդպէս խօսելով՝ ինձ չես կարող հաւատացնել. երդուելը Աստուծոյ անունով, որ դու՝ այդ փողը հալալ բաժին պէտքէ անես», ասաց Տիգրանը:

— «Նրդուեմ եմ երկնային Թագաւորի անունով, որ ես հալալ բաժին անեմ այդ իմ գտած պղինձով փողը», ասաց Սիմօնը:

— «Աւրեմն գնանք, սիրելի», ես քեզ ցոյց կ'տամ՝ որտեղ որ Թագուած է ոսկին. բայց՝ սալասթը, որովհետեւ՝ փորելու համար մեզ պէտքէ մի թիւ, մի բաճ և մի վայտատ. գնայ, այդ մօտիկ խանութում, ես, այնտեղ դրել եմ այդ հրեքն էլ. և հենց որ իմ անունը տաս խանթի տիւրոջ՝ նա իսկոյն յանձնում է քեզ՝ այդ գործիքները»:

Սիմօնը՝ Թռչունի պէս՝ Թռաւ, գնաց՝ առաւ խանութից այդ գործիքները՝ ու վերադառնալով Տիգրանի մօտ, միասին դիմեցին ոսկու Թագուած տեղը:

Սիմօնը փոխեց հայրենիք գնալու մտադրութիւնը, որովհետեւ, նրա առաջ՝ մի ուրիշ գործ բացուաւ: «Աստուծով եթէ յաջողուի, այն ժամանակ տասնեւերեք հազարը՝ կ'ընեն հարիւր հազար: Աւելի փողը խօս փոր չի ծակէ: Այսքան որ կեցայ, մի քանի օր էլ կ'ընենամ», ասում էր Սիմօնը ինքն իրան:

Նրբ մօտեցան Թագուած ոսկու տեղին՝ Տիգրանը ասաց Սիմօնին.

— «Գիտե՞ս, Սիմօն, կասկածաւոր չըպէտք է լինիս ոսկու Թագուածի վրայ. իմ ասածները բոլորն էլ ճշմարիտ են. քեւ յետոյ յայտնի կ'ըլլեն. այնտեղ, ոսկու Թագուած տեղից ես ամենայն օր փող եմ գտնում. իմ կարծիքով այդտեղ այնքան շատ կայ փող, որ պղինձը չըհաւքելով՝ դուրս են գալիս հողի երեսը. չըգիտեմ, ես այդպէս եմ համոզուած»:

— «Ձէ, սիրելիս, ինչ կայ չըհաւատալու՝ երբ Քրիստոս ինքն է երեւցել երազումդ», ասաց Սիմօնը: Նրանք գնալով՝ կանգ առան՝ այնտեղ՝ որտեղ որ Տիգրանը քարերով նշան էր արել:

— «Ահա, տես, այստեղ է Թագուած, սիրելի Սիմօն, այս քարերն էլ՝ ես եմ դրել որպէս նշան»:

— «Ճիշտ որ Թագուած է, Տիգրան, ահա, ես գտա մի քսան կոպէկանոց, բարձր ձայնով ասաց Սիմօնը՝ վերցնելով գետնից փողը:— Ահա, մի ընդլիւնոց էլ,— ահա, տասնեւհինգ կոպէկանոց էլ, ահա, հինգ ընդլիւնոց էլ. և այսպէս՝ գտնելով գտնելով՝ ուրախութիւնից չըգիտէր, թէ՛ ինչ անէր և գտած փողը՝ ցկում էր գրպանը:

— «Տեսներ, Սիմօն, ինչպէս իմ խօսքերը ճիշտ են»:

— «Այո, այո, Տիգրան ջան, բայց հարկաւոր է շտապել, ժամանակ չըկորցնել. գանձը հանելուն աշխատենք», ասաց Սիմօնը ու գործիքները առնելով՝ սկսեց շտապ-շտապ փորել՝ ուրտեղ ոսկին էր: Բայց քանի որ Սիմօնը խիստ էր փայտատու, ոսկին աւելի խորն էր իջնում. Նրբ նա մի քիչ փորում էր թիով՝ և տեսնում էր, որ դեռ շատ խորն է ոսկին, թիւն վար էր ձգում և առնում էր բաճը և բահով սկսում էր հողը դուրս նետել հորի մէջից:

յիտոյ նորից՝ երբ տեսնում էր որ բազի փորածուլն էր ոսկին դուրս չի գալ՝ սկսում էր փայտաւոր ձեռք առնել. և այսպէս՝ աշխատում էր նա շարունակ չորս օր։ Նրա փորածը երեք սաժէնից էլ արդէն անց էր. բայց ինքը՝ չէր նկատում. իսկ Տիգրանը հօրի եղերքին նստած՝ շարունակ ասում էր, թէ՛ «Ահա, քիչ մնաց, մի երկու փայտատ ևս»։ Սիմօնը այդ խօսքերը լսելով՝ աւելի եռանդեւ էր գալիս, նա ուշք չըզարձնելով իր գէժքից հասող քրտիներին, բարձրացնելով փայտաւոր՝ արհաւիր էր խփում գետնին, որ շրջակայ բլուրները, սաքիքը անդամ թուճոք էին առնում, ու կարծես, փլուճ էին հօրի մէջ. որովհետեւ՝ նա ունտեղ էր ու արդեն ձուլ ոսկի ալէաք է համէր, գուր չէր իր այդ խշխտանքը։ Այսպէս նա այնքան փորեց, որ հօրի մէջ՝ ինքը փոքրիկ երեխի մեծութեան էր երևում։ Յանկաւձ, նա՛ դորժեքները ձեռքից դէն ձգելով՝ հօրի մեջից բարձր ձայնով գոռաց։

— «Տիգրան, դու ինձ խաբեցիւր. այստեղ ոսկի չըկայ»։

Այդ ժամանակ Տիգրանը մի ահագին քար ձեռքը առաւ (որ պատրաստ դրել էր իւր մօտ) ու կանգնեց հօրի պոկին։

— «Պէ՛հ, Սիմօն, քովի փողերդ ինձ առը, եթէ ո՛չ՝ կըձգեմ այս քարը ուղղակի գլխիդ ու ջանդ ու փչուր կանեմ»։ Երկու ձեռքով քարը վեր բարձրացրած Տիգրանը ուզում էր ձգել Սիմօնի գլխին։

Սիմօնը՝ աղաղակ, ճիշտ, արցունք. բայց սրանցից ո՛չ մինը չէր շարժում նրա գութը. նա սկսեց բռնած քարը իւր բռունցքներէ մէջ՝ շարունակ

զոռում էր. «Պէ՛հ, պէտք է տմս փողերդ, ասն, եթէ ոչ կըցկեմ, տես, ահա աւտիլ՝ քեզ մահացուցիւ քարը. շուտ արա, մի պատասխան»։ Բայց Սիմօնը շարունակ լալիս էր. խնդրում էր խղճալ իր մատոյ հասակին։ Բայց՝ երբ տեսաւ, որ էլ հնար չըկայ, քարը ցկում է անգութը իր գլխին, հանեց ծոցից երեք հազար բուբլի և թոկի ծայրին կապեց. Տիգրանը վեր քաշեց թոկը. բայց երբ տեսաւ, որ Սիմօնի ուղարկածը երեք հազար է, բարկութեամբ գոռաց։

— «Այս թնչ ես ուղարկում, Պէ՛հ, շուտ, միւսն էլ. աւտա թէ ո՛չ՝ կըձգեմ, հմ»։

Սիմօնը տեսնելով, որ ինքը ո՛չ կարող է վախճել և ո՛չ էլ մի տեղից օգնութիւն գտնել. ուստի՝ իր կեանքը մահից ազատելու համար, կռպեց թոկին այս անգամ հինգ հազար բուբլի. այն, իւր արիւն քրտիներով վաստակած փողերը ու խղճալի ձայնով ասաց։

— «Ահա իմ բոլոր փողերը, խղճաւ իմ կեանքին»։

— «Դարձեանլ պակաս... դու չէս լսում իմ խօսքերին՝ հմ», փողերը դնելով գրպանը, բարձրացրեց քարը՝ որ պէտք է ձգէր Սիմօնի գլխին, յանկարծ՝ նա բղաւելով ասաց։

— «Ահա բոլորը, ի սէր Աստուծոյ, մի ձգել. այլ չըկայ մի կոպէկ անգամ, հաւատացիւր»։

Տիգրանը այդ հինգ հազարն էլ առնելով, փախաւ, գնաց, Սիմօնին թողնելով այդ հօրի մէջ կենդանի։

ե.

Անցնում էին երկար ու ձիգ ժամերացա՛յ ցիւց
Սիւմօնը հորե մէջ դեռ չարարում էր. նա ուս-
նատեղիւ շինելով, բարձրանում էր մինչև հորե
կէսը ու դրամբ, ընկնում էր նորեց յատակը. այս-
պէս կրկնելով մի տասը, քսան անգամ՝ և վեր-
ջապէս՝ դուրս եկաւ այնտեղից՝ ու տրտում, տխուր
դիմեց դէպի քաղակ. նա ճանապարհին՝ այսպէս
ողջում էր իւր անցեալը. —

— «Այո, մտադիր էի գնալ հայրենեք, որովհետեւ
իմ ցանկութիւնս կատարուել էր. բայց՝ տեսնում
էք բաղդը ինձ թնշ արաւ. թնշպէս նա խլեց
հինգ բուկն ու իմ չորս հինգ տարուայ ճակատե-
քտինքով վատտակած կոպէիները. իսկ այժմօ՛
այսպէս գնալ հայրենեք, դատարկ գրպանով. ո՛չ,
հապա թնշ. նորեց չորս հինգ տարե իմ կեանքը
անցկացնեմ օտարութեան մէջ. դարձեա՛ւ ո՛չ, ու-
րեմն՝ պիտոյ է վերջ տալ իմ մատաղ կեանքին.
այդ ևս սարսափելի է. ես ուզում եմ դեռ տարել,
որպէսզե՛ մի անգամ էլ տեսնեմ իմ սիրելի ծնող-
ներիս», այսպէս ինքն իրան խօսելով գնում էր հա-
ւ ինքն էլ չըզիտէր, թէ ուր:

Անցաւ մի քանի օր. հա շարունակ խելագարի
նման՝ ման էր գալիս փողոցներում անօթի, ծարու:

Մի տեղում էլ՝ գլխի ժամանակ դարձեալ նըս-
տել էր նա փողոցում մի քարի վրայ ու հանդարտ
հեկեկում էր, մտաբերելով իւր հայրենեքը ու իւր
գլխի անցածը: Այդ ժամանակ նրան մօտեցաւ մի-
ջակ հասակով, սև ու երկար բեխերով մի մարդ,

որի աւագակային անունը հռչակուած էր ամե-
նայն երկիր, ու հարցրեց՝

— «Դու թնշ գործով ես պարապում, սիրելիս»:

Սիւմօնը իւր գլխի անցածը սկսաւ մի առ մի
պատմել նրան, այն նպատակով՝ որ գուցէ մի օգ-
նութիւն գտնի նրանից:

— «Շնտ եմ խղճում քո վիճակը վրայ, որովհե-
տե՛ դու բարե ես եղել, իսկ չարերը խաբելով՝ այս
օրին են ձգել. բայց այնու ամենայնիւ՝ ես քեզ
պէտք է բաղդաորացնեմ, ու առաջուան վիճակիս
հասցնելով, վաղը իսկոյն ճանապարհ պէտք է
գցնեմ քո հայրենեք», ասաց աւագակը ձեռքը Սի-
ւմօնի ուսին դնելով:

«Խնչպէս», զարմացած հարցրեց Սիւմօնը:

— «Ես քեզ կասեմ, թէ՛ ինչպէս. եթէ այս գի-
շեր ինձ հետ աշխատես»:

— «Ո՛հ, թնշ է ասում, իմ կորուցած գումարս նա
ինձ տայ ու վաղն էլ հայրենեք ուղարկէ, միայն
թէ՛ ես աշխատեմ այս գիշեր նրա հետ. ո՛վ կրնայ
չընդունի՛ մի այսպիսի առաջարկութիւն. եթէ ոչ՝
անմիտը: Ո՛հ, բարե հրեշտակ, քեզ ո՛վ ուղարկեց
իմ մօտ. պատրանքս իմ ամենադժուար աշխատան-
քն էլ», ասաց Սիւմօնը ոտքի կանգնելով:

— «Ուրեմն՝ ժամանակ չըկողցնենք, սիրելիս, օգ-
տուենք այս մութ խաւարեց: Մէլեք աղան յայտնի
է իւր ժխտութեամբ ամբողջ քաղաքին. նա ունի
հարեւր միլիօն կարողութիւն. բայց՝ չընայելով
այդքան հարստութեանը՝ նա խնայում է մի կո-
պէկ աղքատին տալու. ուրեմն՝ դրանից պիկելը
մեզք չէ. միասին կըգնանք, դու՛ դուռն առաջ

կանգնիր, իսկ ես՝ ներս մտնելով՝ դուրս եմ բերում նշա թանկագին իրերը՝ ու քեզ եմ յանձնում, իսկ դու՝ կըտանես իմ որդած տեղում՝ կըստահես, ու նորից յետ ես դառնում։ այսպէս մէկ գելիբուլայ մէջ՝ մինք միլիոններ կըվաստակենք. և դու՝ քորաղձանքին հասած, վաղը իսկոյն հայրենիքիդ ճանապարհը կըբռնես»։

— «Ո՛հ, աւագակութիւն, ինչ է ասում, բայց փութ չէ, կանեմ, միայն թէ՛ իմ կորցրած տասնիւթեք հազարս ձեռք բերեմ։ Դէ՛հ, գնանք ուրեմն քո մտադրած գործին, սիրելիս», ասաց Սիմօնը ու զիմեցին Մէլք աղայի բնակարանը, ճանապարհին՝ նա ցոյց տուեց Սիմօնին մի աւերակ բնակարան, որտեղ որդել էր թագոյնել Մէլք աղայի տանից բերած իրեղենները։

Սի քանի ըրալէից յետոյ՝ նրանք աղէն կանգնած էին Մէլք աղայի դռան առաջ, ու աշխատում էին կոտրել դուռը։ Եւ ահա, վերջապէս՝ բացուեց դուռը, ու սկսուեց կողոպտութիւնը։ Աւագակը ձեռքը ընկածը բերում՝ տալիս էր Սիմօնին, որը կանգնած դռած առաջ՝ սպասում էր նրան. իսկ վերջինս՝ առնելով նրա ձեռքից, տանում, զնում էր այն աւերակ բնակարանի մէջ՝ ու նորից վերադառնում։ Այսպէս շարունակուեց մի քանի անգամ։

Սի անգամ էլ՝ եւր, նա բերում էր իրերը ու յանձնում էր Սիմօնին, այդ իսկ ըրալէին արժնայան Մէլք աղայի ընտանիքը, ու շիտթուած՝ այս ու այն կողմը վազվզելով՝ աղաղակում էին։

— «Գողը, գողը, բռնեցէք, ի սէր Աստուծոյ»։

Հէնց այդ ժամուն՝ նրանց աղաղակը յսելով վրայ հասան մի խումբ գելիբուլայներ ու բռնեցին Սիմօնին, որը թանկագին իրերը շալկած փախում էր մի տեղ պատսպարուելու համար. իսկ իւր ընկեր աւագակը արդէն ճարսելու թեամբ փախել՝ գնացել էր։

Միւս օրը Սիմօնի գործը վճռեց դատարանը. բայց լինչ, հինգ տարի բանտարկութիւն. այն օր. ուանից շնտայեցին նրա ոտները, ու բանտարկեալի շորեր հագցնելով, դրին բանտը։

Ո՛հ, ինչ սոսկալի էր նրա վիճակը. նա անցկացնում էր իւր ամէն մի ըրալէն՝ աղի աչքունք թափելով, հայրենիքի կարիտը քաշելով. նրա բանտարկութեան մի տարին դեռ նոր էր լրացել, բայց՝ նա այնքան գելնէլ, այնքան մաշուէլ էր, որ նրան՝ էլ ոչ ոք չէր կարողանում ճանաչել. նա կատարեալ կմտիք էր դառել, ուրիշ ուչինչ։ Սի երկու օր՝ հագել լծէ արերը։ Նկատելով իւր մահը՝ սկսաւ ոգբալ իւր դառն վիճակի և սխալութիւնները վրայ. և մտհոռան վերջին ըրալէին մի նամակ գրեց իւր ծնողներին. Նրբ որ նամակը վերջացուց, խնդրեց բանտի պահապանից, որ ստանայ նամակը և ուղարկէ իւր հայրենիքը. բայց՝ նա մերժեց, հայհոյելով նրան։

Սիմօնը տեսաւ, որ մահը մօտ է, իւր ծնողները հեռու, և նրանց սիրոյ կարոտով՝ պէտք է մտնի օտար հողի տակ՝ բաց արեց բանտի փոքրիկ պատուհանը՝ ու նամակը վաղ ձգեց գետի մէջ, որը՝ բանտի պատին շիտուելով՝ գնում էր ներքե, դէպի արեւմուտք. նամակը՝ գետի երեսից՝ այս ու այն

կողմը սուրալով, գնաց, հեռացան բանտից։ Խակ Սիմօնը՝ բանտի պատուհանը փակելով՝ հստեց չոր տախտի վրա, և մահուան վերջին արտասուքը լծափելով աչքերից՝ աւանդեց հոգին։ Նրա վերջի խօսքերը այս էին, որ հազիւ իր մաշուած կոկորդից դուրս եկաւ։

Ահա, ես՝ աշխարհից բաժանուում եմ,
Բայց՝ իմ ծնողքս չըզխտեն,
Չարերին հետևելով ես մեռնում եմ,
Բայց՝ իմ ծնողքս չըզխտեն։

Հիմա՝ գնանք, շտապենք նամակի յետևից, և տեսնենք՝ թէ ի՞նչ է լինում, անցնում է արգետք մի որ և իցէ մէկի ձեռք, թէ՛ այդպէս կորչում, ոչնչանում է։ Նա՛ արագ արագ գնում էր գետի մէջտեղից՝ դէպի ներքեւ։ Կարծես նա շտապում էր մէկ ժամ առաջ այդ գոյժը մէկին հաղորդելու։ Գնում էր նա ոլոր-մոլոր՝ անտառների մէջերով, սարերի արանքներից, և մէկ էլ՝ ապառաժ լեռների կուրծքին զարնելով՝ կարծես ուզում էր ճեղքել նրանց և աւելի կարճ ճանապարհով ընթանալ։ Եւ՛ ահա, գնաց, գնաց ու կարծես Աստուծոյ հրամանով կանգ առաւ գետի հէնց այն ափում, որտեղ տարածուած էր Գրեգոր աղայի ընդարձակ պարտէզը։ Այդ ժամանակ՝ երեկոյ էր. նրա ծառան դուրս էր եկել պարտէզ ու ջրում էր ծաղիկները։ Նա երբ որ եկաւ ջուր տանելու գետից, տեսաւ նամակը, կռացաւ ու վերուց, նայեց հասցէին, բայց չէր կարդացում, որովհետեւ՝ թրջուելուց ջնջուել էր. յետոյ բաց արեց կնիքը ու սկսեց

կարդալ։

— «Իմ սիրելի հայրիկ և մայրիկ,

«Ձեր միակ որդին, ձեր կեանքի մխրճակը, «ձեր աշագայ յօսը, — Սիմօնը՝ այսօր իր սրտի «խորքից տալիս է ձեզ իւր վերջին բարեւը։ Գիտեմ, «որ դուք չըզխտէիք իմ որտեղ լինելը, որովհետեւ՝ «ես ձեզ չէի յայտնում՝ ամաչելով իմ գլխի գաւաթ լիորձանքներից։ Սիրելի հայրիկ, և մայրիկ, «և այժմս՝ դարձեալ միք գիտենար, թէ՛ սրտեղ «է ի՞նչ աղուել ձեր միակ որդու ղեակը։ Գնաց ձեր «Սիմօնը, սիրելի ծնողներ, լացէք նրա յետևից։ «Իմ վաղաժամ մահուան, իմ ծաղիկ հասակին սե «գերեզման իջնելու պատճառը՝ դուք էք, գետնէք, «սիրելի ծնողներ, թէ՛ և ինձ խրատում էիք դեռ «փոքր ժամանակից, թէ՛ «սիւ ինչ ասէ մի հա «ւատար»։ Խակ ես՝ ձեզ չէի լսում, և ու ինչ ա «սէր հաւատում էի ու գործում՝ առանց քննելու, «թէ՛՝ դրանից կարող է ինձ վնաս հասնել, և այն, «խկապէս էլ հասաւ։ Այժմ ես բաժանում եմ աշ «խարհից, ու մտնում մեծ թ գերեզման, և հիմայ՝ «սիրելի հայրիկ, և մայրիկ՝ սերմանեցէք ձեր այդ «բարի խրատները ինձ նման ուրիշ զաւակների «սրտերում։

«Սիմօն Գրեգորովիչ Օհաննեսեանց»։

— «Ո՛հ, իմ աղայի որդին է գրել՝ — Սիմօնը, նա մեռել է արդէն, ինչ սոսկալի բան», վերջացնելով նամակը՝ շատ սգաց իր աղայի որդու կորստեան վրայ, և արտասուալի աչքերով վազեց յայտնելու այդ գոյժը նրա լծուաւ ծնողներին։

— «Պրծար ծաղիկները ջրելուց», հարցրեց Գրե-

գոր աղան ծառային, որ նստած էր սենեակում ու
զրոյց էր անում իւր կնոջ հետ:

— «Ոչ»:

— «Ասա ինչո՞ւ եկար»:

— «Այս նամակը բերել՝ ձեր որդւոյն գրածն է.
որը՝ ջուրը բերել՝ կանգնեցուցել էր մեր սլաքալիզի
մօտ», ասաց ծառան ու նամակը լանձնեց աղային:

— «Սիմօնի՛ց, մեր որդւո՛ւց», ասաց մայրը՝ վեր
թռչելով:

— «Այո»:

Նա խիտ խլիւղ ամուսնու ձեռքից նամակը՝
որ դեռ նոր էր բացել, ասաց, —

— «Տո՛ւր, տո՛ւր ինձ ես կարգամ, դու լմացի՛ր»:

Առաւ նամակը, ու երբ մի քանի տող կարդաց,
ձեռքերը թուլացաւ, աչքերը արտասուներով լցուե-
ցաւ, նամակը երեսին ծածկելով՝ վաշտ ընկաւ ա-
թոռից՝ հառաչելով:—

— «Աւանդ, մեռած է որդիս»...

Հայրը նոյնպէս «Սիմօն ջան, Սիմօն ջան» գո-
չելով՝ արտասուելով փռուեց լատակի վրայ:

Սրանց թշուառ վիճակը, և ցաւալի կեանքը՝
աւելորդ եմ համարում մի ըստ միջէ նկատադրել.
որովհետեւ՝ սիրելի ընթերցողը՝ արդէն գգուծ է այն
ամէնը՝ ինչ որ մենք փակագծում ենք այս գրքի-
կիս մէջ:

Գրքի կիս մէջ՝ մի քանի տպագրութեան սխալներ
դուրս եկան՝ և չուղեցաւ վերադառնալ... և իհարկէ՝ ըն
թերցողը կարգաւոր՝ կ'ենէ:

10886

2015

